ادبي بحثونه

لیکونکی

Ketabton.com

ګل پاچا «الفت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ادبی بحثونه

پښتو ټولنه په ډېره خوښۍ غواړي چه د پښتو يو قيمتي ادبي اثر د خپرونې ډګر ته راوباسي.

دا کتاب ((ادبي بحثونه)) نومېږي او د پښتو د پياوړی او قوي ادیب ښاغلی ګل پا چا الفت اثر دی. ښاغلی ګل پا چا الفت د پښتو د ادب په آسمان کښې د يو داسې ځلاند ستوری مثال لري چه هېڅاته ېې د ښودلو او ستايلو حاجت نشته. دی تقريباً له شپاړسو کالو راهيسې د پښتو ژبې د ادبي او علمي خدمت په لار کښې لګيادی کار کوي او تر اوسه ېې ډېر منظوم او منثور آثار ليکلی دی چه ځينې چاپ شويدي او ځينې نا چاپ پراته دي. په چاپ شوو کتابونو کښې لغوي څېړنه، بله ډيوه، پښتو سندرې د ده منثور کتابونه او عالي افکار، د آزادۍ پيغام ېې منظوم کتابونه دي.

دا دی اوس د ده يو بل منثور اثر هم د کابل په مجله کښې او هم ځانله چاپېرې او پدې صورت د پښتو آثارو په نړی کښې يو بل غوره کتاب زياتېرې.

او ښايي چه پښتانه ېې له لوستلو څخه فايده واخلي او د دغسې آثارو قدر او احترام وکړي.

(صديق الله رشتين د پښتو ټولنې لوی مدير)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ټولنې
د ادبياتو د څانګې له
خوا خپور شو

دې کتاب په ۱۳۲۴ کښې
د خوشحال خان جايزه
اخيستې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان مخ

ادب.....1
شعر.....3
په ژوندکښې دشعر اوادب اغيزه.....8
دادب تاثير په اسلامي فقه اودیني احکامو کښې 16
حقيقت اومجاز.....17
صريح او کنايه 17
ظاهر، نص، مفسر،محکم 18
داستثنا بحث.....18
لغوي تدقيق 19
دادب بڼه او ګڼه.....20
فصاحت 21
بلاغت 21
عواطف 22
خيا ل 34
تمثيل.....37
ددې بخث خلاصه.....38
عاميانه بلاغت 38
دپښتو ځولنې.....40

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ادب

دادب دکلمې اصل:

اصل ېې" هذب " دی د بې عیبه په معنی.
د هذب کلمه په اصل کښې د هغې ونې لپاره استعمالېدله چې ځینې ځانکې او ځینې ښاخونه به ېې قطع شوه او صافه به شوه، وروسته داکلمه له محسوساتو نه معنویاتوته رانقل شو ه او هغه چا ته هم وویل شوه چې عیبونه به ېې ورک شوه یعنی مهذب به شو.
ا هل لغت ټول په دې باندې متفق دي چې دمهذب کلمه دیوه کامل انسان لپاره دونې له تهذیبه رانقل شویده، ځکه چې معنوي او عقلي امورله حسي اشیاؤ څخه ماخوذ دي لکه دعقل کلمه چې داوښ له جلب، عقل، عقا ل څخه ماخوذه ده.
نو د هذب دکلمې (ذ) په (د)بدل شو او دغه ابدال په عربي کښې ډېر مثالونه لري لکه : هذم ، هدم، جدم، جذم دقطع په معنی (ه) په (همزه) بدله شوه او دا ابدال هم په عربې کښې متعارف دی لکه: اهل، آ ل، ماه، ماٴ او داسې نور... .
نو هذب، هدب شو او هدب په ادب بدل شو.
ځینې وایي چې په یوناني ژبه کښې ادیب هغه چاته ویل کیده چې خبرې به ېې خورې وې او دښه اواز او ښې نغمې خاوند به و. نو هرکله چې عربي او یوناني لغتونه یوله بله ګډشویدي دغه لغت هم له یوناني څخه اخستل شوی دی.
ځینې نور وایي چې ادب له (داٴب) څخه ما خوذ دی چې دعادت په معنی دی او دحا ل وشان په معنی هم ذکرشوی دی لکه : (کداٴب ا ل فرعون) مګر دغه راز اشتقاق په عربي کښې ډېر نظایر نه لري.

دادب دکلمې تاریخ:

ځینې وایي چې داکلمه دجاهلیت په زمانه او داسلام په ابتدا کښې نه وه ځکه چې نه د هغه وخت په ادبي اثارو کښې راغلې ده او نه په قران کښې شته بلکه لومړی ځل دا کلمه په دې نبوي حدیث (ادبني ربی فاحسن تادیبي) کښې ذکر شوېده (داحدیث محدثینو په دغو الفاظو نه دي ضبط کړي) ځینې نور وایي چې داکلمه دجا هلیت په زمانه کښې هم وه او داچې دهغه وخت په اشعارو او قرآن کریم کښې نشته ددې دلیل نشي کیدای چې داکلمه په هغه وخت کښې هډو موجوده نه وه.
دوئ د خپلې مدعا دثبوت لپاره دادلیل راوړي چې کوم وخت چې داکلمه په حدیث او داصحابو یا دتابعینوپه اقوالوکښې راغله او هیڅا ېې دمعنی او مفهوم پوښتنه ونه کړه معلومه ده چې پخواهم وه او ارتجا لانه ده ویل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې دا کلمه د حضرت علي (رض) په اقوالو کښې هم ډېره راغلې ده او دجاهليت په وخت کښې هم (اکثم) بن صيفی دبني تميمو مشهور خطيب ذکر کړيده.

دادب تعريف :

لغوي معنی خو ښې تهذيب دی او څه شی چې له چاسره يا له کوم شي سره لايق اومناسب وي هم ادب ورته ويل کېږي لکه: دمجلس آداب دمعاشرت آداب او داسې نور.....

اصطلاحاً ادب هغه پوهه ده چې انسان پخپله وينا او بيان کښې له خطا او غلطۍ څخه ساتي، ځکه ادبي علوم هماغه علوم بلل کېږي چې د وينا ښه والی اوبدوالی، غلط اوصحيح، خوږوالی اوپيکه توب ښيي او په منثور او منظوم کلام کې د فصاحت او بلاغت لخوا بحث کوي.

د ادب په تعريف کښې ويل شوي دي چې ادب دښو الفاظو په وسيله دخپلو احساساتو او ادراکاتو يا دزړه دخبر و ښکاره کو ل او داوريدو نکو په ذهن کښې ښې کښينول دي، يعنې ادب يوازې دافکارو او روحي حالاتو اظهار نه دی بلکه له يوه ذهنه بل ذهن ته انتقا ل اوابلاغ هم په کښې ملحوظ دی.

دااانتقا ل که په ښه ډو ل او مهارت سره وي چې هم په کښې ښه کلمات انتخاب شوی وي او هم دکلماتو دښه ترکيب او ښه استعما ل په لحاظ دفصاحت او بلاغت مراعات شوی وي ادب ورته ويل کېږي او که داسې نه وي نو عادي خبرې دي.

دادب تقسيم:

ادب د خپل جو هري او ذاتي تقسيم په لحاظ دوه ډوله دی:

ادب محض، ادب مخلوط.

ادب محض هغه دی چې ښې دبيان له لطف او خوږوالي څخه او ښې دبديع احساس له تحريکه بل مقصد اوبله غايه په کښې نه وي لکه ځينې عشقي غزلې چې درحمان بابا يا د حميد او خوشحا ل او نوروشاعرانو په ديوانو کښې ګورو يا ځينې منثور اشعار چې دطبيعي مناظرو يا احساساتو او عواطفو تمثيل په کښې وي.

مخلوط ادب دښه وايي چې يو اديب کوم تاريخي، علمي، اجتماعي مطلب په ادبي پيرايه کښې راوړي او ادبي رنګ ورکړي، نو دلته ادب واسطه ده او په لومړی صورت کښې غايه ده.

دلومړي قسم ادب په لحاظ د ادب موضوع شاعرانه احساسات او عواطف، روحی کيفيتونه، حسن او جما ل، دطبيعت ښکلي مظا هر او مناظر، نفسي اغيزې، قلبي تمايلات ټول کېږي. مګر دوهم قسم ادب هرڅه په غيږ کښې نيسي اوکيدای شي چې سړی ساينس اوتخنيکي يا رياضي مسايلو ته هم ادبي رنګ ورکړي او ادب په هرڅه کښې ګډ کاندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر

څوک وايي هغه موزون کلام دی چې دانسان په احساساتو اوعواطفو کښې تحريک پيداکوي، ځينې نوروايي هرکلام چې دغه کارکولی شي وزن او قافيه ولري او که نه هغه شعر دی.

څوک بيا وايي چې نه هرڅه چې په زړه اثرکوي او په انسان کښې تعجب يا جوش اوجذبه پيداکوي هغه شعر دی، نو ددوئ په نظرکښې جها ن ټو ل شعر دی چې سړی ېې داسمان په ستورو او شفق کښې، د ډکواو مستو سيندونو په څپو، د ګلونو او چمنونو په رنګ اوطراوت کښې دغرو په لوړو څوکو، دابشارونو په مستۍ، دبلبلو په شور، دښکلو په ښايسته سترګو او نازونو کښې ګوري، نه يوازې دانه! دمهجورو او ارزومندو په اوسېلیو، ددردمنوپه آه وفرياد ، دمظلومانو په ژړاکښې هم شعري کيفيت موجود دی.

له دغسې مختلفو تعريفونو څخه معلومېږي چې يو داسې کلام چې په زړه او احساس تاثير کوي او په کلاسيکي تعبير (بديعي احساسات په شور راولي) هغه خو ارو مروشعردی، نوکه ځينې نورشيان هم شعر وي وي به، مګر هغه شعر چې خلق پرې يو شاعر ستايي هغه همدغه شی دی اوپه الفاظو کښې ځای لري ددې شعر دعناصرو او اصلي اجزاؤ په باب کښې ډېرې خبرې شويدي چاپه شعرکښې وزن ډېر مهم جز بللی دی او چا ادبي صنعتونو ته په ډېر اعتناکتلی دی، پخوا به خلکو دغه شعري صنايع چې ځينې لفظي او ځينې معنوي دي دشعر په ماهيت او حقيقت کښې داخل ګڼل مګر اوسنی ېې د شعر لباس او زيوربولي. همدغه سبب دی چې د پخوا وخت ادبي مبصرينو او منقدينو دغو صنعتو ته په اصلي نظرکتل اودشعر قيمت ېې په همدغه معيار سنجاوه، ددوئ په نظرکښې به ښه شعر هماغه و، چې کوم معنوي صنعت به پکښې و لکه: صنعت طباق، صنعت مقابله، مراعات النظير، صنعت مشاکله، صنعت مزاوجه، صنعت ارصاد، صنعت عکس، صنعت رجوع صنعت توريه، صنعت استخدام، صنعت جمع، صنعت تفريق، صنعت جمع او تفريق، جمع او تقسيم، جمع اوتفريق وتقسيم، حسن تعليل، استتباع، اطراد، تعجب او داسې نور.....

يا به په کښې له لفظي صنا يعو کاراخستل شوی ؤ لکه : تجنيس ،قلب، اشتقاق، رد العجزعلی الصدر، ذوالقافيتين، متلون اوداسې نور.....

مګراوس څوک په دغه راز جامو او کالونه غولېږي اود شعر ناوې پخپله ګوري، په دې کښې څه شک نشته چې يو ښه لباس په هروخت کښې هرچاته ضروردی او بې لباسه شيان ښه نه ښکاره کېږي، مګرلباس په هروخت کښې تغير کوي او د زيب و زينت سامان وخت په وخت بل راز کېږي. کله خلک اوردې جامې اغوندي کله لنډی يووخت بخی او چکنونه رواج وي بل وخت ساده لباس ښه ګڼل کېږي، کله په کالو کښې ډېر افراط کېږي اوکله بيا هغه پايزېبونه او دسرو نتکی له رواجه ولوېږي. شعر هم په دې وخت کښې خپل لباس او زيور له پخوانه بل راز کړی دی اوهغه ټو ل پخواني کالي نه اغوندي، که څوک ېې په ډېرزور اوتکلف وروا غوندي نو خلک ېې نه خوښوي بلکه عيب ېې ګڼي.

دغه اوسنی نظريه چې دشعرپه باب کښې پيداشوې اوشعر غيرله دغو ادبي صنايعو څخه يو بل معنوي شی بولي دپښتو په اشعارو کښې ېې له پخوا نه تطبيق وينو او زمونږ ددې وخت ځينو ښاغلو ادبيانو چې ددغه صنعتو لپاره په ډېر تکليف يو يو بيت چېرته په ديو انونو کښې دمثا ل او نمونې په ډو ل پيداکړي داهماغه صنعتونه دي چې په غير قصدي او ارادي ډول په پښتو اشعارو کښې پيداشوي او څه ډېرزيات کوښښ ورپيسې نه دی شوی. يعنې پښتنو شاعرانو د خپل زړه، خپلو احساساتو او عواطفو ترجماني کوله او خپلې سندرې به ېې ويلې نوکه به ځينې صنعتونه هم په کښې راغله راتله به، مګر دوی اصلي شی نه ګڼه او همدغه شی ته ېې شعرنه ويلی بلکه دزيور او لباس په نظر ېې ورته کتل.

ددې لپاره چې دا خبره په خوشبينۍ اومحض تعبيراتو حمل نشي شعر به د ځينو پښتنو شاعرانو په نظرکښې وښيو، چې دوی شعرته په کومه سترګه کتلي دي او د شعرماهيت دوی ته څنګه جلوه کړې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر دخوشحال خان په نظر کښې :

لکـــــــه غشـــــــی لـــــــره بویـــــــه تیرانـــــــداز

هســـــــې شـــــــعر لـــــــره بویـــــــه ســـــــحر ســـــــاز

همیشـــــــــــه دزړه پـــــــــــه لاس تلـــــــــــه د وزن

زیـــــــات وکـــــــم لـــــــه وزنـــــــه یوتـــــــوری غمـــــــاز

پـــــــه تـــــــورآس دحقیقـــــــت نـــــــاوې ســـــــپره کـــــــا

پـــــــه ســـــــپین مـــــــخ پلونیـــــــولی دمجـــــــاز

ســـــــل جلـــــــوې ســـــــل کرشـــــــمې ســـــــل مکیزونـــــــه

پـــــــه نظـــــــر کښـــــــې پـــــــې ښـــــــکاره دســـــــترګو نـــــــاز

دصـــــــنعت زیورپـــــــه څورنګـــــــه ورپـــــــورې

دتشـــــــبیه چنـــــــدن چـــــــووه بانـــــــدې طـــــــراز

دمضـــــــمون دنزاکـــــــت غمـــــــزه ورڅخـــــــه

ســـــــرترپایه درســـــــت صـــــــورت ســـــــره یـــــــوراز

کـــــــه پـــــــه نظـــــــم کښـــــــې کارګـــــــه اوټپـــــــوس راوړي

هـــــــم دزړونـــــــو پـــــــه ښـــــــکار ګرځـــــــي لکـــــــه بـــــــاز

چـــــــې یـــــــوه وینـــــــا پـــــــې وکـــــــړه هوښـــــــیار هغـــــــه

عـــــــاقلان بـــــــه ویـــــــل کانـــــــدی پـــــــه ایجـــــــاز

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحا ل په دې بيتوکښې کما ل کوي چې خپل اغاز په غشی اوتيراندازۍ کوي ځکه چې دشعرغشی هم په زړونو لګيږي او همدغه ېې هدف دی، سحرويل ورته که څه هم نوی تعبير نه دی مګر منلی او مسلمه خبره ده، داچې له وزنه يوزيات ياکم توری غماز بولي ډېره ښه خبره ده او له غمارنه ورته بله ښه کلمه نشوپيداوکولی، که ووايو چې د غمازکلمه به هېڅا دغسې په ځای نه وي استعما ل کړی څه غلطه خبره به نه وي.

د خوشحا ل له دغه شعر څخه معلوميږي چې دی بې وزنه کلام ته شعر نه وايي، په دريم بيت کښې چې دحقيقت ناوې په تورآس سپروي اوپه سپين مخ ېې دمجاز پلو نيسي څومره ښه تعبير دی ځکه چې حقيقت ومجاز علاوه په دغه مفهوم چې دبلاغت په فن کښې ېې لري او ديوې کلمې استعما ل په موضوع له، معنی کښې حقيقت بولي او په نورو ځايو کښې ېې مجاز ګڼي د تصرف او عرفان په لحاظ بله معنیٰ لري او نورکوايف په کښې ليده شي. په هرصورت موږويلی شو چې خوشحال بې حقيقته کلام ته شعرنه وايي اوبې دحقيقت له سپين مخه دمجاز ښايسته پلواو رنګين پورنی هم څه اصلي غايه نه بولي.

د خوشحا ل په نظرکښې شعريوه حقيقې ناوې ده چې هم سپين مخ لري هم مجاز ي پلو، چې له سلو جلوو سلو کرشمو مکيزونو سره ېې په سترګو کښې هم نازشته او دصنعت څورنګه زيور ورپورې دی.

وګورئ! چې خوشحا ل صنعت ته د زيور په سترګه ګوري او اصلي معشوقه ېې نه ګڼي دمضمون دنزاکت غمزه هم ېې له صنعته يوبل شی ګڼي او سر تر پايه دشعر په صورت کښې تناسب اويو راز والی غواړي بيانو وايي چې په دغسی نظم کښې که کار ګه او ټپوس راوړل شي هم داسې باز ورځنې جوړشي چې د زړونو ښکارکوي.

هو! دشعرله زړونو سره کاردی او د همدغه ښکارلپاره پيداشوی دی په دې بيت کښې علاوه په دې لطف چې له کارغه اوټپوس نه زړه وړونکی باز جوړوي دا لطف هم شته چې دزړه دښکارپه يادلو سړي ته دخپلې اولې مصرې تيراندازی اوغشې هم يادوي، په وروستی بيت کښې چې ايجاز يوه شاعرانه او ادبي هوښياري بولي ښايي چې د خپل دغه شعر ايجاز او زياتو دلالتونوته به هم اشاره کوي چې څومره ښه مطالب ېې په کښې ځای کړی دی او په يوځوبيتوکښې ېې دومره څه ويلي دي چې يوه لويه مقاله يايوه رساله ورځنې جوړيدی شي.

شعر د حميد په نظر کښې:

شـــــــــــعرنه دی داخونـــــــــــاب دزخمـــــــــــي زړه دی

يادســـــــــتي وتلـــــــــی دم لـــــــــه خـــــــــولې دمـــــــــړه دی

يـــــــا نغمـــــــه دنـــــــيم بســـــــمل مرغـــــــه دخـــــــولې ده

يـــــــا مجنـــــــون تـــــــه معمـــــــا ښـــــــکلې ليلـــــــی ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـــــــــا دوینـــــــــو اباســـــــــیندوهلی مـــــــــوج دی

یالـــــــــه ښـــــــــاره دحیـــــــــرت وتلـــــــــی فـــــــــوج دی

دلته که څه هم حمید په ظاهره کښې وايي چې شعرنه دی مګر مطلب ېې دادی چې همدغه شی شعردی اوپه دې درې بيتوکښې دی خپله نظريه دشعر په باب کښې پوره ښکاره کوي. که څوک دا بيتونه په دقت وګوري هغه پو هېږي چې حميد شعرته څه وايي او شعر دده په نظريه کښې څنګه ښکاره شوی دی؟ (ددی بيتو مورد به خاص وي مګر حکم ېې عام دی) دی وايي شعر ياد زخمې زړه خوناب دی يا هغه وروستی دم دی چې له صورت او کالبوت څخه په ډېر حسرت وتلی وي او ډېرې ارزوګانې پرې اينسی وي يا دعشق دنيم بسمل مرغه يا مجنون ته دليلی معما ده يا دوينو د جوش موج يايو عالم حيرت دی چې دی ورته فوج وايي اود حيرت له ښاره ېې راوتلی ګڼي.
د حميد زيات مهارت په دی کښې دی چې دشعرپه تعريف کښې يوعالم تر دد ښکاره کوي او سړی پوهوي چې شعر پېژندل څه اسانه کارنه دی. دا آسانه خبره ده چې سړی ووايي شعر دانسان بديعي احساسات خو ځوي مګر که پوښتنه وشي چې څنګه اوپه څه راز، اوشعر دومره اغيزه له کومه کړه؟ نو خبره ډېره ګرانېږي او د حميد غوندې يو موشګاف بويه چې داځواب ووايي او دشعر په معرفي کښې دشعر دتاثير علت او سبب هم بيان کړي.
دحميد دغه تعريف چې دشعر لپاره شاعرانه تعريف دی، مورِ دې ته ملتف کوي چې شعر يو درد اواحساس، يودعشق اوجما ل پيغام، ديوه هيجان او اعجاب اوتحير موج او فوج دی چې په الفاظو او کلماتو کښې ېې ګورو.

شعر دشيدا په نظر کښې :

مضـــــــــمون دشـــــــــعر لکـــــــــه پيکـــــــــردی

رنګـــــــــين الفـــــــــاظ ېـــــــــې رخـــــــــت وزيـــــــــوردی

ورتـــــــــه ضـــــــــرور دي دا دواړه څېـــــــــزه

پيکرکـــــــــه هـــــــــر څودلربـــــــــا تـــــــــردی

شيدا هم په شعرکښې پيکراوزيور سره بيل کړ ی دی او داسې نه کوي چې يوازې رنګينو الفاظو ته شعر ووايي اوشاعري په الفاظو کښې ولټوي مګربې رخت و زيوره پيکر هم نه خوښوي اوپه دې ضرورت اقرار کوي. که رښتيا ووايو له دغه ضرورته هېڅوک سترګې نشي پټولی او رنګين الفاظ دا حق لري چې رخت و زيور ېې وبولو ځکه چې دالفاظو تاثير يوه منلې خبره ده او هرڅوک پوهېږي چې ادبي کلمات په هر چا او هرځای کښې قوي حاکميت لري.
ډېر شعرونه شته چې يومضمون په کښې راغلی دی او دتوارد په اثرکښې هغه څه چې يوه شاعر ويلي بل هم ويلي دي مګر ديوه الفاظ شاعرانه دی اودبل نه دی ځکه ديوه شعرښه ګڼل کېږي او د بل هغومره نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر د علیخان څنګ په نظر کښې :

عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی

ګاه ېې اغوندي انسان ګاهې سبوع

عنوانات دي دا ابیات معنون حکم

نښه بد ګوره دمحمول او د موضوع

دعلیخان له دې دوه بیتو معلومېږي چې دی منظوم الفاظ شعرګڼي او وایي چې شعریو لباس دی چې کله به ېې نښه سړی اغوندي اوکله بد، یعنې دی لکه خوشحا ل او شیدا شعر یوپیکرنه بولي چې لباس ته محتاج وي بلکه لباس ېې ګڼي چې کله یوه نښه شی او کله بدشی ته په غاړه کېږي، دعلیخان نظریه هم دشعرپه نسبت لکه دپخوانیو نظریه داسې ده اوس هم ځینې کسان شته چې وایي شعریو ښایسته لوښی دی چې کله په کښې دوا او کله پکښې زهرلوېږي یاشعر یو زیوردی چې کله نښې ښځې اوکله بدې ته په غاړه کېږي (۱)

مګر دعلیخان په نظریه کښې یوشی شته چې دی ېې دې خبرې ته اړکړی دی چې شعرته لباس ووایي، هغه شی دادی چې علیخان له ځینو داسې ملایانو سره خبرې کوی چې هغوی شعر ممنوع ګڼي نودی مجبور دی چې شعرته نه ثواب او نه عذاب ووایي بلکه ثوب ېې وبولي اود شعر لمنه د دوی له لاسه خلاصه کړي، د همدې لامله ددغو بیتواغاز هم په دی ډول کوي:

عالمان شعر په څه ګڼي ممنوع

ډېر ابیات له آنحضرته دي مسموع

عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی

ګاه ېې اغوندی انسان ګاهې سبوع

که چېرې علیخان ېې ددغسې کوم عامله د شعر حقیقت بیانولی یا چاترېنه پوښتنه کړی وای چې شعر څه شی دی؟ یقین دی چې شعر به ېې تش لستونې نه و ګڼلی ځکه چې علیخان کوم داسې شاعرنه دی چې دشعر حقیقت او معنویت ته نه وي پریوتلی او محض منظوم الفاظ ورته شعر نښکاره شوی وي. که څوک دده دیوان وګوري او د ده شعرونه له نظره تېرکړي یقین به وکړي چې دغه راز مفکوره او دی ډېر سره لرې دي. مګر خبرې د اقتضاآتو تابع دي کله چې د سړي مطلب په یوه شي کښې بل شانته وي نظریه ېې هم بل راز شي.

---

(۱)پدې باب په بله ډیوه کې یومضمون شته چې دلته ېې بیانه رانقلوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان بابا چې دشعراو ادب په مقام کښې لوړ ځای لري اوسړی یقین کولی شي چې دده له نظره دشعر حقیقت پټ نه دی پاته، خوماته ښې په دیوان کښې کوم شعر مخې ته نه دی راغلی چې ده د شعر په نسبت خپله نظریه په کښې ښکاره کړی وي او مور پوه شو چې شعر دد ه په نظرکښې څه راز و؟ مګرچې دشعر رنګ وصورت ته ښې ګورو او دا هم په نظر کښې نیسو چې دی خپل شعر په ساده انشاٴ اوسوزان شعر ستایي پو هېږو چې دی په شعرکښې معنوي حقیقت اوسوز خوښوي او ساده جما ل ورته ښه ښکاره کېږي.

په ژوند کښې دشعر او ادب اغیزه

که ژوند او حیات ته ښه ځیرشو او دانسانانو کامیابی اوناکامي په نظرکښې ونیسو، دبدبختیو اونیکبختیو په پټوپټو سببونو پسې سترګې وغړوو پو هېږو چې ادب او ادبي رجا ل په دنیاکښې موفق دي او ژوند دادب په ارابو روان دی. هغه اشخاص چې په جامعه کښې مقبول او هغه کسان چې په بدنظرکتل کېږي په عقل او فکر، عمل او کردار کښې به ښې لږ فرق وي مګر په ادبي لحاظ به ډېر تفاوت لري.

داچې له یو ه بل نه اورو فلانکی په خبره پوهېږي یادښه سلوک خاوند دی، فلانی سړیتوب لري، ددې ټولو خبرو رجع د هغه ادبي حیثیت اوشخصیت ته وي او د هغه له ادبي اوصافو څخه مختلف تعبیرونه دي.

که سړی داشخاصو شخصیت تحلیل کړي او هغه ټو ل صفتونه چې د اشخاصو شخصیت ترې نه تشکیلېږي تجزیه کاندي هېڅ شک نشته چې ادبي خصایص او ممیزات په کښې ستره برخه لري او داجتماعي سعادت او شقاوت سرپه همدغه ځای کښی دی. دلته تاسې د ځینو بدبختوشاعرانو حا ل اوحیات په نظرکښې مه نیسئ ځکه چې دوی د هغو ادباؤ په نسبت چې له مواقعو نه په خورو خبرو، ظرافتو نو او لطایفو، ادبي حکایاتو او اشعارو استفادې کوي خور ا لږ د ي اوهېڅ په حساب کښې نه راځي.

دلته غرض له ادب او ادباؤ څخه یواځې شعر اوشاعران نه دي بلکه هغه اشخاص دي چې دوخت او حا ل له مقتضا سره سم له خپل ادبي اقتدار، له خپلو اوضاعو او حرکاتو، له خپلو خبرو او اظهاراتو کار اخیستلی شي اوکله کله مناسب بیتونه هم په ځینو مواردو کښې ویلی شی نو ددغه راز تطبیقي ادب خاوندان که څه هم بیسواده وي او څه نه شي لیکلی ادبي رجا ل او د ادب خاوندان بلل کېږي، دغه راز ادباً تاسې د شعراؤ په تذکرو او جرایدو یامجلو کښې مه لټوئ بلکه په مجلسو او محافلو لارو او کوڅو، کوروکلي کښې ښې وګورئ چې څومره ډېراو څومره موفق دي.

که چېرې شعر و ادب ډیوه وبولو او شاعرانو ته ددغې ډبوې سوي پتنګان ووایو، ویلی ښې شو مګر کوم اشخاص چې ددغې ډبوې په رڼا کښې ناست دي، او ادبي محفل ښې جوړکړی کله دشمع په نسبت اوکله دپتنګ په نسبت ښه ښه بیتونه وایي او په مخکښې ورته کتاب وکباب دواړه ایښي وي دا هماغه ادباٴ دي چې له شعراو ادبه ګټه او استفاده کوي.

هرچاته به پخپل کوروکلي کښې ځینې کسان معلوم وي چې هغوئ په خلقو کښې نفوذ او تاثیر لري او دغه نفوذ د دوی له ادبي اقتداره پیداشوی وي څوک چې له خلقو سره په خوږه ژبه خبرې کوي، پخپل مقصد اومطلب هر څوک ښه پوهولی شي.

د خپلې مدعا لپاره ادبي دلایل چې په عامه طبقه بلکه په خواصو هم ډېر تاثیر لري پیداکولی شي هغه هرګوره په جامعه کښې مقبولیت لري او په ادبي مهارت باندې عزت، ثروت، شخصیت، ښه شهرت، هرڅه ګټلی شي ځکه چې ادب زمور په ژونداو حیات حاکمیت لري او په دغو خورو پسې هر څوک هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې مور خپه يواو خپګان راپښې شوی وي، ياکوم مصيبت اوبد بختي راغلی وي نو په ادبي ويناؤ خپله تسلي کوو او په شعرونو خپل غم غلطوو ، په دغسی احوالو کښې که په يو داسې صحبت او مجلس کښې ګډون وکړو چې هلته لطايف او ظرافتونه وي ياڅوک دغم او مصيبت، صبرو استقامت په نسبت شعرونه وايي او راز راز حکايتونه کوي ضرور هغه پخوانی حا ل نه پاته کيږي اوپه وضعيت کښې تغير راځي که چيرې کوم دښادی مجلس وي او ددوه تنو دپخلا کولو او نژدې کولو دپاره کوم مجلس منعقد شوی وي هلته هم ادبي منطق اوادبي استدلال دخوشالی شعرونه ډير کارکوي، که ددوه تنو څه جګړه او دعوه وي نوهم په ادبي براهينو او شواهدو سې سې فيصلې کيږي. دغه راز حياتي جريانات چې په نظر کښې ونيسو ويلی شو چې ادب زمور هغه ملګری دی چې په غم او ښادی کښې راسره دی او يوه خورړه يارانه راسره لري. کله چې تياره او تورتم له هرې خوا زمور په ژوند احاطه وکړي او دعلم وعقل رڼا مغلوبه شي همدغه ادب دی چې د اميد کړکی راته خلاصوي او د رڼا زېرى راکوي په همدغو مړه وينا هم دادب تعريف نه تمامږي بايد ووايو چې ادب په جګړواو دعوو کښې شاهداو حکم هم دی ځکه چې په اکثرو مجالسو کښې چې يو ه خبره دڅو تنو په قضاوت فيصله کيږي هلته ادب اوادبي اقتدار ډير ډير کومکونه کوي که خبره دوايرو ته ولاړه شي په هغه ځای کښې هم ادب لارلري او هرڅوک پې له تاثير لاندې راځي. له دغسې محالفو او مجالسو چې تېرشو او خرابات ته ننوزو هلته هم دغه دپوهانو او صوفيانو اشنا (شعروادب) له رندانو سره ډيرې پټې اوښکاره خبرې لري اوپوره محرم معلومږي مګر عجيبه لاداده چې دغه د بزم او بزميانو همنشين دخطابو په ممبرونو هم درږي او په مکتبو او مدرسو کښې داخلاقو درس هم ورکوي . کله چې دوطن اوملیت دناموس ساتلو وخت راشي بيا داسې سندرې وايي چې دتوريالیو او ننګيالو وينې په جوش راځي او ځانونه اورته غورځوي دا ځکه چې شعرو ادب دحيات په هره خواکښې کارلري اوحصر و اختصاص نه قبلوي، هرشاعر چې ګورې په يوه شعر کښې به ځان يوراز سيي اوپه بل کښې به بل شان معلومږي. همدغه سبب دی چې ځينې کسان دشاعر معنی په (متلون المزاج) باندې کوي او وايي چې شاعر هغه څوک دی چې دخپلو احساساتو تابع وي او هرڅه پې چې په زړه وګرځي هغه وايي.

رښتيا وايي شاعران خپل احساسات اوعواطف نه شي پټولی او اورومرو پې خلکو ته په شعر کښې ښکاره کوي مګر داتعريف يوازې دشاعردپاره نه دی او هرانسان همدغسې شی دی هرڅوک چې تاسې ګورئ دخپل احساساتو لږ او ډير تابع دی ا و له خپل زړه څخه ترجماني کوي خو دنورو خلکو خبرې باد وړي او دشاعرپاتې کيږي ځکه دمزاج په تلون يوازې دی يادږي اوبل چاته څوک ګوته نه نيسي. که چيرې همدغه سړی چې شاعر په دغه صفت پېژني خپل ځانته وګوري او هېرزړی نه وي پوه به شي چې انسان په ټولو اوقاتو کښې يو راز نه وي او په ډيرو شيانو کښې پې فکر يو راز او بل راز کيږي ډيرځله په کوم مجلس کښې په کومه موضوع بحث کيږي او راز راز مختلف ومخالف نظريات او دليلونه راوړل کيږي چې د اکثرو اشخاصو فکرونه هم ورسره اوړي را اوړي او خيالونه بل راز کيږي. ډير اشخاص شته چې يوه ورځ يوه سړي ته ښه وايي بله ورځ پې بدبولي، يووخت ديوې مفکورې طرفداروي بل وخت دبلې کله چې څوک دده احساسات او جذبات راوښې کړي بل شان شي چې په طبعي احوالو کښې هغسې نه وي له ځانه سره يو ډول فکر کوي او په جميعت کښې بل ډول، ديوه کتاب اوبل کتاب په کتلو ډير فرق په کښې راځي اوواقعات وحوادث ببخې بل شی ورځنې جوړوي نوکه څوک خپل نفسي احوا ل او روحي کيفيات په نظرکښې ونيسي اورومرو به اقرارو کړي چې زه پرون بل څوک وم نن بل څوک يم سبابه بل څوک شم، په محراب وممبر کښې يو راز جلوې کوم اوپه کور وخلوت کښې بل شان کارونه لرم. نو دا خوی يوازې دشاعر نه دی دډيرو دی. هرانسان کله له دنيانه مرورشي اواخرت په خوب وينې کله بيا ددنيا يوه شيبه عيش اوعشرت له جنتونو سره نه برابر وي.

انسان په ډيرو احوالو کښې داحساسي اوادبي اغيزو تابع وي اوکله له تعقل او تفکر څخه کار اخلي ځکه چې ژوندون داکثريت په اعتبار ادبي دی نه عقلاني، ادب او احساس دزماني اومکاني اغيزو او حواد ثو له تاثير لاندې وي او تعقل هم دغو اغيزو اوتاثيراتو ته غاړه ايښې ده نو هر کله چې ژوند دمختلفو احوالو نوم دی اوشعر دشاعر د ژوندون هنداره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ضرور به کله اخلاقي کېږي او کله به عشقي رنګ پيدا کوي. يووخت به پکښې دننګ وغيرت خبرې وي بل وخت به ننګ وغيرت په ډبرو و لي، نو هېڅ تعجب نشته که خوشحا ل خان يو وخت وايي:

مـــــخ دهغـــــو تورشـــــه چـــــې بـــــې مينـــــې نفســـــاني دی
يـــــوه مينـــــه بـــــاقي ده نـــــورې کـــــل مينـــــې فـــــاني دی
مکـــــړه دنفـــــس نغوتـــــه د هـــــوا پـــــه لـــــورې مـــــه ځـــــه
واړه دنفـــــس چـــــارې شـــــيطاني ، نـــــه رحمـــــاني دی
کردبـــــدو مکـــــړه بـــــدکاران دبـــــدو کرکـــــا
هرچـــــه نيکوکـــــار دی دنيکـــــی پـــــه د هقـــــاني دی

وخـــــورې ځملـــــې پـــــاڅې نـــــه دې فکرنـــــه دې ذکـــــر
تـــــه ځـــــه ســـــړی نـــــه بـــــې دا خويونـــــه حيـــــواني دی
مـــــه اوســـــه بـــــې ذکـــــره هميشـــــه اوســـــه پـــــه فکـــــر
ذکـــــر فکـــــر واړه دزړه کـــــاردی روحـــــاني دی
ډيـــــر خلـــــق نـــــاپوه دي چـــــې يـــــې ډارنـــــه شـــــي لـــــه مړکـــــه
خانـــــدي هوســـــيږي پـــــه ځـــــه خـــــوښ پـــــه نـــــاداني دی

همدغه واعظ په بل وخت کښې د نفساني مينو او خواهشاتو له اثرلاندې راځي او په ښکاره ناری وهي چې خوله بې راکړه.
ياوايي:

مســـت يـــم مـــی پرســـت يـــم هميشـــه ايـــاغ پـــه دســـت يـــم

يوســـاعت چـــې ځـــي رابانـــدې غـــم دی بـــې ايـاغـــه

تـــل هـــوا هـــوس کـــړه تـــر اولـــه يوپـــه لـــس کـــړه

ســـتا لـــه غمـــه ځـــه دي کـــه زه ولاړم لـــه فراغـــه

مګرپه دې ويلو بې هم تنده نه ماتېږي اوپه ډبرو صريحو الفاظو د هغه جهان سفر هم قبلوي خودلاس برېدو خبره ده نوهر کله چې انسان همدغسې شی دی چې کله طاعت کوي کله ګناه اوهېڅ انسان داسې نه شي کيدای چې دنفس له خواهشاتو چورلاس واخلي ياشپه او ورځ په لهو و لعب مصروف شي او هېڅکله ورته دمړينې فکر پيدانه شي، شعر هم نه بشپړه اخلاقي کېږي او نه بيخې شهواني کيدی شي نوکه ځوک په دې باب کښې شاعر ملامتوي بايد مطلق انسان ملامت کړي چې ولې کله داسې اوکله هغسې وي ياپه بل عبارت هم داکوي هم هغه که چېرې شاعر هم دنورو غوندې ټک يا هوښيار شي چې دزړه خبرې اوخپل تمايل پټ کړي ژوند بې يو راز او نغمه بې بل رازوي په شعرکښې به هرګوره دغه خونداو کيف پاته نه شي ځکه چې شعر خو د همدې لامله په زړونو تاثير کوي چې د زړه خبرې دي او له حيات سره موافقت لري په همدغه وجه شعر او ادب دتاثير او اغېزې په لحاظ له علم او فلسفې نه ميدان وړی دی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کسان چې ادبي اوخطابي اقتدار لري او دخپل ادبي استدلال اوادبي سحر په اثر دخلقو په احساساتو لوبې کوي په هغوکسانو غلبه مومي چې دخلکو عقلي اقناع ته توجه لري او له علمي براهينو کاراخلي دهمدې لامله داجتماعياتو يو لوی عالم، ګوستاولوبون وايي:

که غواړې چې يو جمعيت له خپل تاثيرلاندې راولې نو هرڅه چې ورته وايې په تاکيدي ډول بې وايه او په ډېر حرارت يې مکرر کوه! صحيح براهين اومثبت حقايق پربېرده او له علمي او منطقي جد ول څخه کارمه اخله، له هغو حرکاتو اوتمثيلونو ډېر کاراخله چې حواس له تاثيرلاندې راولي. مجازي عبارات، جالب نظر تشبيهات، ساحرانه کلمات لکه حريت، وطن، وروروالی، علم، حقيقت، مساوات ډېر ډېر وايه! پخپلو خبروکښې د خلقو خواهشات له نظر لاندې نيسه نه عقلونه.

دګوستاولوبون له دې څو خبرو به معلومه شوی وي چې دادب تاثيرپه خلقو باندې له علم او تعقل نه زيات دی اوصحيح براهين يامثبت حقايق دومره اثرنه لري لکه چې مجازي عبارات او جالب نظرتشبيهات بې لري.

که مورږ پخپله هم په حيات کښې دقت وکړو راته معلومېږي چې ادبي تعبيرات اوادبي براهين په رښتيا ډېرقوي دي او دغه راز ادبي ر جا ل چې لکه ګوستا لوبون د جمعيتو نو دمتاثرکولو په چل پوه شوي دي او د خپلې وينا په ادبي جاذبه يا د خپلو اوضاعو او حرکاتو په مرسته په خلکو تاثير اچولی شي هغه که ليکونکی وي او که نه وي، پخپله شعر وايي او که دنوروله اشعاروکار اخلي په جامعه کې نفوذ پيداکوي اوله علمي او عملي رجالو څخه بر کښېني.

دغه راز اشخاص چې مثالونو ښودلو ته بې ضرورت نشته پربېردئ او يوازې هغه شاعران په نظرکښې ونيسئ، چې پخپلو اشعارو بې له پادشاهانو او لو يو خلقو څخه ډېر انعامونه اخستي دي او ډېر قدرونه بې ليدلي دي. د دوی شمير هم دومره زيات دی چې لکه خزانۀ عامره يولوی کتاب پرې ډک دی اوځوتنه بې دلته يادوو:

اميرخسرو: دې شاعر له ډېرو پادشاهانو او لويو خلکو څخه بخششونه ليدلی چې دټولو بيان او ږدېږي. يوه صله بې چې له سلطان قطب الدين څخه اخستی ده هغه د يوه هاتي (فيل) په تول سره او سپين وو.

فرخي سيستاني: په يوه قصيده له اميرابوا لمظفر ناصرالدين طغاني څخه چې دبلخ حاکم و، دوه څلويښت اسونه په جايزه کښې واخيستل.

فطرتي کشميري: په دوه بيتوله اکبر پادشاه څخه دوولس زره روپۍ انعام واخيست.

سيد ذوالفقار شرواني ته په يوه مدحيه قصيده يوه وزير ۷ خرواره وربښم ورکړه.

دانشي مشهدي ته شهزاد ه داراشکوه په دې يوه بيت:

تاک راسرسبزکن ای ابرنيسان دربهار
قطره تا می ميتواندشد چراګوهر شود

يولک روپۍ وبخښلې.

حياتی کاشی: ده ته جهانګيرپادشاه دتغلق نامې په يوه مبحث باندې دده په تول سره او سپين ورکړه.

ارزقی وايي: چې طغانشاه سلجوقي کومه ورځ د تختۀ نرد لوبه کوله مګرلويه بې ښه نه وه او ده ته دومره قهر ورغلی و چې هرساعت به بې تورې ته لاس کاوه او دمجلس خلق ډېرپه ويره کښې وو په دې وخت کښې ارزقي يوه رباعي وويله چې دده له لوبې بې دحسن تعليل په ډول ښه تعبيروکړ او دی پرې دومره خوشحاله شو چې پنځه سوه طلا بې وروبخښلې اولوبه کوونکي هم له خطره خلاص شول، رباعی داده:

ګرشـــــاه ســـــه شـــــش خواســـــت ســـــه يـــــک نقشـــــی فتـــــاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـــــــوظن نبـــــــری کـــــــه کعبتـــــــین داد نـــــــداد

شـــــش چـــــون نکریســـــت حشـــــمت حضـــــرت شـــــاه

از حشـــــــــمت شـــــــــاه روی برخـــــــــاک نهـــــــــاد

په دې رباعی کښې نه کومه فلسفه شته نه څه علم، فقط همدومره خبره ده چې طغانشاه کعبتین غورځوي چې شپږ خاله راووزي مګرتقدیر داسې پښوي چې دشپږو خالو مخ د ځمکې لورته کېږي او درې خاله راوزي، څه چې پادشاه غواړي هغسې نه کېږي ځکه ده ته قهر ورځي او وضعیت بې بل راز کېږي ارزقي په دغه وخت کښې وایي هغه شپږ خاله چې شاه بې غواړی دشاه له هیبته مخ په خاورو ړدي او دده د حشمت احترام کوي، پادشاه لکه چې په هېڅ خپه شوی و، دغسې په هېڅ او خوشې خبره خوشحالېږي او هغه لاس چې تورې ته بې وور بخښش ته بې اوردوي.
دې خبرې ته څه ډېر تعجب مه کوئ انسان په همدغسې خبرو یو راز او بل راز کېږي اوادب دغسې ډېرې اغېزې لري.
سلطان محمود هم کوم وخت په بل حا ل کښې و، او دایاز دځنو لنډولو حکم بې صادرکړ، چې دهغه څنې لنډې شوې پخپل حکم ورته پښیما نتیا پیداشوه چې دا مې څه وکړه؟ او څه رانه وشوه؟ سلطان که څه هم ډېر ډېر کارونه کولی شو مګر هغه څنې بې په هغه ساعت نه شوې اوردولی او حسن و جما ل بې ببرته ژرنه شو راګرځولی، داپښیماني ورو ورو زیاتېده او دی بې دې حدته ورساوه چې په مجلس کښې هېڅا خبرې نه شوې کولی. پوهان او هوښیاران حیران وو چې څه وکړي، عقل او منطق په دې وخت کښې څه کارنه شوکولی او داغم بې له شعره په بل شی نه سړېده. دټولو سترګې عنصري ته اوښتې اوهغه څه چې په سلطانانو هم اثر او غلبه لري دعنصري په برخه وه، نو هغه راغی او دارباعي بې وویله:

گرعیـــــب ســـــر زلـــــف بـــــت از کاســـــتن اســـــت

چـــــه جـــــای بغـــــم نشســـــتن وخاســـــتن اســـــت

وقـــــت طـــــرب ونشـــــاط ومـــــی خواســـــتن اســـــت

کاراســـــتن ســـــرو زپیـــــر اســـــتن اســـــت

ددې ریاعی په ویلو غم ورک شو او خوشحالی راغله سلطان دعنصري خوله درې ځله له جواهرو ډکه کړه. که څوک دې رباعي ته دکوم حقیقت یاد تعقل په سترګه ګوري هېڅ به په نظر ورشي او وایي به چې په دې کښې نوڅه دي؟ مګر دا هم دشعر لوی قوت دی چې هېڅ په کښې نه وي هم یولوی سلطان له خپل اثر لاندې راولي او په ډېر وجواهرو ځان خرڅوي.
دیوه بل پادشاه نقل کوي چې خپلې عملې ته بې وویل:
سبابه فلانکي ځای ته دښکارلپاره ځو مګر هرڅوک که دمخه تللی و سربې دو هلو دی، سبا چې پادشاه له خپلې عملې سره روان شو ګوري چې یوسړی دمخه روان دی او ښکارته ځي پادشاه په ډېر قهر وویل ته نه بې خبر چې ماپرون څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلي وو اوستا سزا څه ده؟ سړی شاعرو اوپوه شو چې بې له شعره بل هېڅوک دپادشاهانو د قهر وعتاب ځواب نه شي ویلی نوبې دابیت ووایه:

مـــــــن آن ســـــــتارۀ صـــــــبحم کـــــــه از طریـــــــق ادب

همیشـــــــه پیشـــــــرو آفتـــــــاب مـــــــی باشـــــــم

دابیت نه ؤ یخې اوبه وې چې د قهر و غضب په اور توبې شوې اوعتاب په لطف ومرحمت بدل شو.
دغه راز ادبي اغېزې اوس هم شته مګر په بل رنګ، اوس هم که څوک چا ته په دغسې خبرو سمدلاسه جواهراو طلا نه ورکوي نو په زړه کښې خو ځای ورکوي او څوورځې پس بې په غیر مستقیم ډو ل تاثیرات څرګندېږي. اوس هم مور ملتفت نه یو کنه هر څوک تریوه حده د خورو خبرو او ادبي تعبیراتو له اثرلاندې راځي او ددغسې کسانو قدر کوي.
یوه ورځ چا حکایت کاوه چې زه وروسته له څه مودې مسافرت نه خپل کوروکلي ته راغلم او تقدیراً په دواړو سترګو غومبسو وچیچلم نو څوک به چې لیدو ته راتله ورته به ویل کیده چې صحت بې نه نه دی او دراتلو یاکښینا ستلو توان بې نشته، بله ورځ یو آشنا راغی چې دخواږه صحبت خاوند و او دهغه دخورو خبرو خاطرات مانه وو هېر کړي.
نوهر څه مې چې وکړه دهغه له صحبته مې زړه صبر نه شو کړای او په پټو سترګو بې مجلس ته ورغلم. هغه چې زه په دې حا ل ولیدم راته بې وویل: ډېره موده نه وې راغلی ددې ځای غومبسې هم درپسې خپه شوې وې او په سترګو بې ښکل کړې! که سړی فکر وکړي دا خبره کوم حقیقت نه لري اونه دغومبسو له زړونه څوک خبر دی چې مور ولې چیچي، اود څه دپاره داکارکوي؟ مګر ادبي تعبیرات که څه هم واقعیت په کښې نه وي خو اثرپه کښې وي او ویلی شو چې ددغه سړي لیده به هم په دغسې حا ل کښې د همدغه راز خبرو په اثرکښې وو او په حقیقت کښې همدغه خبره دلیدو واسطه شوه.
دې راز خبروته بایدسړی په بې اعتنایی ونه ګوري ځکه چې مور هریوپه مجلسونو کښې په همدغسې خبروهم خوشحالېږو او هم قانع کېږو چې که څوک ورته دعلم او علمي استدلال په عینکو ګوري دقناعت وړبه نه وي مګر څوک په کښې له قضاوت او حکمت نه کارنه اخلي اوپه پټو سترګو بې مني.
مشهوره ده چې کو م وخت شیخ بوعلي سینا دبوسعید ابوالخیر په مجلس کښې ناست و او څوک راغی چې سرمې خوړېږي، هغه بې په دمولو شروع وکړه بوعلي سیناپه خنداشو، بوسعید ابوالخیر ترې پوښتنه وکړه چې ولې خاندې؟ ده وویل چې دسردرد ښایي چې دصفر اپه اثروي نودم بې څه چاره کولی شي؟ سعیدابولخیر ورته یوه سخته خبره له خولې وایسته چې شیخ ډېرخپه اومتاثر شواو بیابې ورته وویل په تاغوندې یو لوی حکیم باندې یوه ادنی کلمه دومره تاثیر کوي نو په دې سړي به ولې اسما الله اثرنه کوي شیخ چوپ شه او ددې خبرې په جواب کښې بې هېڅ ونه شوویلی سړی چې دبوسعید ابوالخیر په خبره کښې غورکوي پوهېږي چې ده له ادبي استدلال څخه کار اخستی مګربوعلي غوندې یولوی سړی پرې قانع شوی او دسعید ابوالخیر په نسبت بې ویلی دی: هغه څه چې زه پرې پوهېږم دی بې وینې.
په دې کښې څه شک نشته چې دمونه ډېر تاثیرلري او ډېر خلق پرې سمدلاسه جوړېږي مګردغه دلیل دعلم ومنطق په لحاظ دبحث ډېر مجا ل لري خوادبي دلایل بې بحثه منل کېږي او هغه جدل چې په علمي براهینو کښې کېږي دلته نه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خطابي مقام داامتياز پيداکړی چې څوک به ېې دخبرو تردید نه کوي او هر څه به ېې اوري په شعر او ادب کښې ډېرې خبرې شته چې څوک ېې دعلم ومنطق له مخې اثبات نه شي کولی مګر ددې لامله چې منکر اومعترض نه لري نو سړی ورته مسلمات ویلی شي.

درحمان بابا دابیت:

بـــــادچې ســـــتا پـــــه زلفـــــو بانـــــدی نیـــــت دپریشـــــانی کـــــړ

ځکـــــــه بـــــــې ګردونـــــــه دجهـــــــان واړه پـــــــه ســـــــردي

دواقعیت او حقیقت په لحاظ هماغسې خبره ده لکه دغومبسو چیچلو په نسبت چې د مخه تېره شوه ځکه چې دلته هم د باد په سر د جهان ګردونه کیدل ددې دپاره چې زلفې پریشانوي دشاعر یو تصوردی چې دی به ېې هم په زړه کښې نه منې مګر درحمان بابا دیوان به په زرهاو تنو لوستی وي او هېڅ فکربه ورته ددې خبرې په تردید کښې نه وي پیداشوی ځکه چې ادبي لذت ېې سړی دغسې سوداګانوته نه پرېږدي. په یوه بیت کښې خوشحا ل خان خټک هم خپلې معشوقې ته وایي:

پـــــــه مـــــــلال مـــــــلال کاتـــــــه عاشـــــــقان وژنـــــــې

ســـــــتا پـــــــه ســـــــترګو کښـــــــې چـــــــړې دي دقصـــــــاب

مګر هېڅوک نه وایي چې په سترګوکښې خو چړې نه ځائېږي او که په سترګو کښې چړې وي نو چې عاشقان وژني خوسترګې به هم رندې کړي، دابیت سره له دغه اعتراضه چې هېڅوک ېې نه شي کولی او نه ېې کوي په اوریدونکو تاثیر کوي او دانتخاب وړ ورته ښکاري. ددې سبب همدادی چې شعرو ادب بیل ځای لري او څوک ورته په هغه سترګه نه ګوري چې نورو خبروته ګوري.

په شعرکښې لکه چې خوشحا ل ویلي:

کـــــــه پـــــــه نظـــــــم کښـــــــې کارګـــــــه اوتپـــــــوس راوړې

هـــــــم دزړونـــــــو پـــــــه ښـــــــکارګړځي لکـــــــه بـــــــاز

تپوسان او کارغان دبازانو کارکوي بلکه باز زړونه نه شي وړلی او دو ی زړونه وړي.

په کومو خبرو کښې چې دادب مالګه ګډه شي هغه په هر چااثر کوي او هرڅوک ېې خوښوي. وایي چې د(هارون الرشید) دوه زامن وو، چې یوپرې ډېرګران و اوبل لږ، چارو ځنې دسبب اوعلت پوښتنه وکړه، پادشاه دهغه مخکښې خپل نا ګران زوی راوغوښت، هلته څودانې مسواکونه هم پراته وو، نو خپل دغه زوی ته ېې وویل چې داڅه دي؟ هغه وویل:

((مساویک)) یعنې مسواکونه، دی ېې رخصت کړاو خپل ګران زوی ېې راوباله له هغه نه ېې چې تپوس وکړ هغه دا جمع استعما ل نه کړه ځکه چې دې جملې سره ېې التباس درلود چې سړی چاته په عربی ووایي چې ستا مساوي یعنې کاف په کښې خطابي شي او اضافي ترکیب شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو خپل مقصد ېې په بل راز اداکړ او وېې ویل چې مفرد يې مسواک دی پادشاه هغه سړی ته وویل چې اوس خوبه ددواړو په فرق پوه شوی ېې. له دې واقعې اودې جواب څخه معلومېږي چې دپادشاه يو زوی ادیب ؤ، او په ادبي دقایقو له هغه بل نه نښه پوهیده ځکه ورته ګران و.

وګورئ! ادب اوادبي خبرې په زامنوکښې هم فرق راولي او دپلار په نظرکښې هم يو زوی له بل څخه نښه کوي.

له کوم با ادبه سړي نه چا پوښتنه وکړه چې ته لوی ېې که فلانکی؟ ده په ځواب کښې وویل چې زما کلونه له هغه نه زیات دي او داسې ېې ونه ویل چې زه تر هغه لوی يم ځکه چې ځانته لوی ویل ورته مناسب نه ښکارېده.

داخبره البته څه علمي اوفلسفي قیمت نه لري مګر پخپل ادبي قیمت په کتابونو کښې ژوندۍ پاته شوه او دزمانې باد يو نه وړله.

په يوه نښه سړي چا څو اعتراضه وکړه او ورته ېې وویل چې انګورخو پاک اوحلال دي او دانګورو اوبه هم پاکې دي نوشراب ولې ناپاک اونجس دی؟ بل داچې سړی که څه په سترګو نه ويني نو څه پوهېږي چې هغه شته (غرض ېې له خدای څخه انکارو) دریم اعتراض ېې داو، چې کارونه خو ټول تقدیر کوي او هرڅه چې چاته مقرر وي هغه رسېږي نو يوسړی ولې دچاپه وژلو قصاص کېږي او ملامتېږي؟ دښه سړي په مخکښې يوه خښته پرته وه هغه ېې را وا خیسته او دی ېې پرې وویشت، سړی ولاړه عرض ېې وکړ او د هغه وخت حاکم دی راو غوښت چې که تا د ده جواب نه شو ویلی نوپه خښته دې ولې ویشته او ولې دې ژوبلاوه؟

نښه سړی ورته وویل ماخونو رڅه نه دي کړي او دده ددرې واړو سوالونو ځواب مې ورکړی دی.

دی وایي انګور او دانګورو اوبه پاکې دي نوشراب ولې مردارديِ، ما دی پوه کړه چې دغه خښته خو له خاورو او اوبو جوړه شوه که دی څوک په خاوراو یاپه اوبو وولي نه ژوبلېږي، که خاورې اواوبه يوځای کړي اوخټه شي نوپه خټه هم څوک نه دي ژوبل شوي مګر چې لمرته ېې کېږدي او وچه شي نو بیاسړی ژوبلوي. بل دی وایي چې کارونه خو ټول تقدیر کوي نو يوسړی ولې په بل ملامتېږي؟ دده ژوبلیده خو هم دتقدیر کار و دی ولې زما دلاسه عرض او شکایت کوي. دا چې وایي څه چې سړی په سترګو نه ويني هغه نشته نو دغه دردچې دی ورځنې فریاد کوي دا خوهم څوک په سترګونه ويني.

په دې خبرو حاکم هم قانع شو او عارض هم نور څه ونه شوه ویلی، مګرچې سړی ګوري دا ځو ابونه ادبي دي او دغه نښه سړی که دعلم و فلسفې په اساس ورسره بحث کړی وای نبایي چې هغه ېې دومره ژرنه وای قانع کړی اونه ېې ځان دغسې په اسانه خلاص کړی وای.

يوه بل چاقصه کوله چې زه يوه ورځ دیوه حاکم په حضور کښې ناست وم چې يوسړی راغی او د چاله لاسه ېې په سرخاورې باد کړې، حاکم ته دده عرض بې اساسه معلوم شو چې دی دروغ وایي او په نا حقه عرضونه کوي نو حکم يې وکړ چې وهئ ېې! سړي چې په مخ څپېړې وخوړې بیا راوراندې شواوويي ویل: حاکم صاحب!

تـــــــاچې پـــــــه مـــــــخ څپېـــــــړه راکـــــــړه

لـــــــه اوښـــــــکو ډکـــــــې ســـــــترګې چاتـــــــه واړومـــــــه

ددې لنډۍ په اوریدو د حاکم وضعیت اوفکر بدل شو او امرېې وکړ چې دده په عرض کښې دې غوراو تحقیق وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادب تاثير په اسلامي فقه اودينې احکامو کښې

ادب او ادبي فنون خو د هرعلم اوهرې پوهې لپاره يوه ښه وسيله ده او بشر په علم ومعرفت کښې اصلي او اساسي برخه لري مګر په ديني احکامو او مسايلو کښې ېې دومره تاثير وينو چې ټوله فقه راته يو ادبي استنباط معلومېږي.

که چېرې داسلام علماؤ ادبي قوانين نه واى کشف کړى او په ادبي اجتهاداتو نه واى موفق شوي هېڅکله به څوک دقران کريم په اسرارو او معانيو نه وو پوه شوي او دغه موجوده تفاسيربه ميدان ته نه وو راوتلي. د قرآن اعجاز او فصاحت و بلاغت به چا ته نه و معلوم، اسلامي فقه به نه وه تدوين شوې، فرايض او واجبات به له مستحباتو او مباحاتو چانه و بيل کړى، هغه اوامر چې يوازې اباحت ترې معلومېږي او هغه امرونه چې دوجوب لپاره دي دواړه به يوراز ګډل کيده او د ډېرو حقايقو په مخ به پرده پرته وه.

همدغه ادبي اصو ل او قوانين دي چې خلک ېې د خداى دکتاب په فصاحت وبلاغت وپوهول او دخداى احکام ېې وروښودل، د اصول الفقه، اصول البيان، اصول البلاغت، فقه اللغه اوصرفي و نحوي مسايلو په مرسته ېې معنا ته لاره پيداکړه او د فکر و اجتهاد خاوندان پيداشو ل.

هرکله چې زمور ديني کتاب (قرآن کريم) دفصاحت او بلاغت له حيثه داعجاز حدته رسيدلى او زمور ښکلى رسول(ص) هم افصح العرب بلل کېږي نو ددغسې کتاب او دغه راز پيغمبرپه وينا پوره پوهېدل ډېره ادبي پوهه غواړي او هر څومره چې څوک د ادب په دقايقو زيات پوه شي هغومره دقرآن په ارشاداتو اوعباراتو، دلالتونو او اقتضاآتو ښه پوهېږي. اوپه نبوي احاديثو کښې بصيرت پيداکوي، که مور اصو ل الفقه په غور وګورو بې له ادبي مسايلو چې په نصوصو پورې تعلق او اختصاص لري بل شى نه دى، که چيرې ددين امامان له عربي لغت او ادب سره پوره نه واى اشنا دغه صحيح اجتهادونه به نه وشوي؟

په اصول الفقه کښې دشرعي احکامو پېژندل په څلورو تقسيمو پورې اړه لري:

اول تقسيم: دلفظ په اعتبار دى دصيغې او لغت له حيثه چې اقسام ېې دادي: خاص، عام، مشترک، مأول، داتقسيم دکلمې په اصل وضع پورې تعلق لري.

دوهم تقسيم: دمعنا دظهور اوخفا په اعتبار دى چې هر يو (ظهور- خفا) څلور څلور قسمونه لري.

دظهور اقسام : ظا هر، نص، مفسر، محکم .

دخفا اقسام: خفى، مشکل، مجمل، متشابه.

دريم تقسيم: دلفظ داستعما ل په اعتبار دى اواقسام ېې دادي:

حقيقت، مجاز، صريح، کنايه.

څلورم تقسيم: دمراد او مقصد پېژندلو په اعتبار دى چې قسمونه ېې دادي:

عبارت دنص، اشارت دنص، دلالت دنص، اقتضاء دنص (۱).

لومړى اودريم تقسيم په کلمه پورې تعلق لري او دوهم وڅلورم په کلام پورې. وروسته تردغو تقسيماتو اوس دمثا ل په ډول د ځينو اقسامو تاثير اواغيزه په فقه او احکامو کښې داختصار په ډو ل ښيو:

---

(۱) هرکله چې ددغوټولو اقسامو تفصيل زښت ډېر اوردېږي اوپه دغسې ضمني بحث کې نشي راتلاى نوله بسط و تفصيل څخه ېې صرفنظر وشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقت اومجاز

حقیقت په درې ډوله دی: متعذر حقیقت، مهجور حقیقت، متعارف حقیقت، که چیرې دیوه لفظ حقیقي معنی متعذر ه یا مهجوره وي دټولو په اتفاق مجاز مراد ېرې نه حقیقت.

نوکه یوسړی قسم وخوري چې زه به دفلانکي کره قدم کښېږدم او بیا د هغه کاله ته په آس سپورننوزي قسم پرې اوړي، که څه هم حقیقتاً ېې قدم نه دی ایښی که چیرې له دروازې نه قدم دننه کړي او بې له دېنه چې ننوز ې هغه کره قدم کښېږدي قسم پرې نه اوړي که څه هم حقیقتاً ېې قدم ورکره ایښی دی، ځکه چې دلته له قدم ایښودلونه مجازي معنی مرادېږي چې ننوتل دی نه قدم ایښودل نو حقیقت دلته عرفاًمهجوردی.

همدغه شان په دې حدیث کښې: ((لاتبیعو الدرهم بالدرهمین ولاالصاع بالصاعین)) چې یوه روپۍ په دوو روپو او یوه پیمانه په دوو پیمانو خرڅول منع شویدي. دپیمانې حقیقي معنی متروکه ده او غرض ورځنې دیوې پیمانې او دوه پیمانو غله ده، نوکه څوک دلرګی یاد کوم بل شي یوه کونډۍ اوکاسه په دوو باندې خرڅوی سود او ربا ورته نه ویل کېږي ځکه چې له یوه لفظه څخه په یوه حا ل کښې حقیقي او مجازي دواړه معناوي نه مرادېږي.

که یولفظ مستعمل حقیقت لري اوپه مقابل کښې ېې متعارف مجازنه وي موجود دټولو په اتفاق حقیقت مراد دی نه مجاز، اوکه متعارف مجازهم وي نو امام ابو حنیفه (رح) وایي چې حقیقت اولی دی او دامام محمد اوابو یوسف په نزد دمجاز په عموم باندې عمل کېږي.

ددوی اختلاف هلته معلومېږي چې یوسړی قسم یاد کړي چې زه دغه غنم نه خورم اوبیاېې نینې یاډوډۍ وخوری نو دامام ابو حنیفه په نزد دنینو په خوراک حانث کېږي او د ډوډۍ په خورلو نه حانث کېږي ځکه چې نینې مستعمل حقیقت دی او ډوډۍ متعارف مجاز دی نودی حقیقت ته په مجاز باندې ترجیح ورکوي مګر د هغو دوو نورو امامانو په نزد د دواړو په خوراک دمجاز دعموم په ډو ل حانث کېږي.

صریح او کنایه

صریح هغه لفظ دی چې معنی ېې څرګنده او ښکاره وي او کنایه هغه کلمه ده چې معناېې څه قدرته پټه وي، د فقه په احکامو کښې دادوه لفظونه ډېرفرق لري، که صریح الفاظ د چاله خولې ووزي لکه طلاق او عتاق که دټوکه په قسم وي او که په زړه کښې ېې کوم بل مطلب نیولی وي هم خپل کار کوي او طلاق یا عتاق واقع کېږي اونیت ته هېڅ ضرورت نشته، مګر په کناياتو کښې نیت یا د حا ل دلالت ضروردی، که یوسړی په غلا (سرقه) یا زنا اقرارو کړي نو د دې لامله چې دا الفاظ صریح دي په حدکېږي یعنې دغلا په اقرار ېې که له لسو روپو کمه نه وي لاس غوڅېږي اوپه دې بل اقرار په درو کېږي یاسنګسار ېږي مګر که دزنا د کلمې په عوض جماع ووایي یا دغلا اوسرقي په ځای (مثلا) و وایي چې ما د ده ما ل اخیستی دی نو حد نه لازمېږي او لاس نه غسېږي ځکه چې جماع د هسې یو ځای کیدو معنی هم لری او اخستل هم ډېر ډولونه لري او احتما ل لري چې په بیع به ېې ورنه اخستی وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظاهر، نص، مفسر، محکم

هغه کلام چې مرادېې ښکاره وي اوتامل اوپوښتنې ته په کښې حاجت نه وي او له صيغې څخه مطلب اومراد معلومېږي ظاهر ورته ويل کېږي اونص هغه وي چې له ظاهر نه په کښې وضاحت زيات وي.

که څوک ووايي: ماته چې دکلي خلك راغله نواحمد مې وليد. دلته دکلي د خلکوراتګ يوه ظاهره خبره ده چې څه خفا نه لري، مګر داحمد ليدل نص بلل کېږي ځکه چې دلته علاوه دمعنی په ښکاره والی دکلام سوق هم د احمد دليدلو خواته دی او خبره اصلاً دهمدغه مطلب دپاره روانه شوېده. مفسر هغه کلام دی چې له نص نه هم پکښې زيات وضاحت وي او دتاويل وتخصيص احتمال پکښې هېڅ نه وي موجود،لکه دا آيت ((فسجد الملٰئكة كلهم اجمعون)) په دې ايت کښې دملايکو سجده کول ظاهر بلل کېږي مګر د آدم عليه السلام تعظيم بيانول پکښې اصلي مقصد دی.

هرکله چې ((فسجد الملٰئكة)) وويل شو ه دااحتما ل پيداشو چې ټولو ملايکو به سجده کړی وي اوکه ځينو؟ ځکه چې دجمع اطلاق په درې تنو او دوو باندې لا هم کله کله کېږي بل دا احتما ل هم و چې هرې ملکې به يوازې يوازې ورته سجده کړی وي که ټولو به يوځای سرپه ځمکه ايښي وي؟ چې کلهم اجمعون وويل شوه دغه احتمالات رفع شوه او کلام مفسر شو. (۱)

که چېرې ددغو درې قسمو (ظاهر، نص، مفسر) يو له بله تعارض پيښ شي نو مفسر په نص او نص په ظاهر قوي دی لکه په دې دو و آياتو کښې:

(واحل لكم ماوراٴ ذالكم ان تبتغو باموالكم) (فانكحواماطاب لكم من النسامثنى وثلث ورباع) چې په لومړی ايت کښې پې له محرماتو چې په ايت کښې دمخه ذکر شوی دی دنورو ښځو رواوالی هرڅو چې وي بې د عدد له تعينه ترې معلومېږي، او دوهم ايت له څلورو نه زياتې نه رواکوي، نو دلته ددواړو آياتو مقابله راغله مګر ددې لامله چې دوهم نص اولومړی ظاهردی داحکم په هغه زور ورشو او له څلورو نه تجاوزنه دی روا.

داستثنا بحث

د دين دمجتهد ينو اکثر مذهبي اختلافات په ادبي اختلاف مبنی وي چې يوله دغسې اختلافونو څخه داستثنا بحث دی، په دې بحث کښې دامام اعظم (ابو حنيفه) او امام شافعي رحمة الله عليهما ترمنځ اختلاف دی.

امام اعظم صاحب وايي که يوسړی اقرارو کړي چې په ماباندې دفلانکي سل روپۍ دي مګر لس کمې نو داکلام په حقيقت کښې داسې دی لکه چې ده ويلي دي دفلانکي پرماباندې نوي روپۍ دي يعنی لکه چې په لسو باندې ښځي له اصله اقرار نه وي شوی اماشافعي صاحب وايي چې نه، ده يوځل په سلو اقرار کړی وروسته ېې لس د جګړې اومعارضې په ډول ترينه کمې کړی.

---

(۱) هرکله چې په حکم کې له مفسر نه زيات وضاحت نه وي او يوازې دهمدې له امله ورته محکم وايي چې دمنسو خيدلو احتمال پکی نشته اوحکم يې ټينګ دی او وروسته درسول(ص) له وفاته ټول مفسر ايتو نه محکم بلل کېږي ځکه چې دمنسو خيدواحتما ل رفع شو نو دمحکم له تفصيل څخه صرفنظر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا اختلاف ښايي چې ځينو کسانوته لکه يوه لفظي نزاع داسې ښکاره شي مګر په شرعي احکامو او د قرآن کريم په تفسير کښې د خل اوتاثير لري.

شافعي (رح) وايي که مور استثنا داسې وګڼو لکه چې په مستثنی ببخی اقرارنه وي شوی نو دتوحيد دکلمې (لااله الا الله) معنی به داسې شي چې نور خدايان نشته يعنې دنورو خدايانو نفی به ېې معنی شي او اثبات به يکښې رانه شي مګرکه مستثنی دمعارضې په ډول له مستثنی منه څخه جلاکړو معنی به ېې داسې شي: نورخدايان نشته مګر يوخدای شته، نو هم به نفی شي او هم به اثبات شي. امام اعظم صاحب په ځواب کښې وايي چې په کلمه توحيد کښے مقصد دنورو خدايانو نفی ده ځکه چې دخدای په وجود خومشرکان هم قايل دي مګر شريکان ورسره پيداکوي او که مور په استثنا کښې په معارضه قايل شو چې لومړی په ټولو حکم وکړو بيا مستثنی ورځنې وباسو نوپه دی آيت کښې ((فلبث فيهم الف سنة الاخمسين عاماً)) چې خدای پاک فرمايي: نوح عليه السلام پخپل قوم کښې پنځو س کم زر کاله تېرکړه که اول په زرو کالو حکم وکړو او بيا پنځوس ترينه وباسو دخدای په کلام کښې به کذب راشي نعوذبا لله منها.

همدغه داستثنا په مساله کښې يوبل ځای هم دا دواړه امامان اختلاف لري که يو سړی ووايي چې په ماباندې زر روپی داحمد دي زر د محمود دي زر د زيد دي مګر سل کمې. امام شافعې صاحب وايې چې د هريو ه څخه سل روپی کمېږي او ټولو ته په نهو نهو سوو روپو اقرار دی يعنې لکه شرط چې له هريوه معطوف سره تعلق پيداکوي دغسې استثنا هم ده. مګر امام اعظم صاحب وايي چې سل روپی يوازې له وروستی سړي څخه کمېږي او شرط او استثنا يو له بله فرق لري، ځکه چې که دشرط په ډول سړی ووايي زه به يوه مياشت روژې ونيسم يوځل به پسه خيرات کړم يو ځل به قرآن ختم کړم که فلانکی راغی نو شرط له دريې واړو جملو سره تعلق پيداکوي مګر استثنا هغسې نه ده او بيل حکم لري دابحث ددوئ ترمينځ دعربي ادب په لحاظ ډېر دقيق نکات لري چې نوربحث پکښې دطوالت موجب ګرځي.

لغوي تدقيق

لغوي تدقيق هم په ديني احکامو کښې ډېر تاثير کړی دی چې د نمونې په ډو ل ېې داڅو مثالونه ښيو:

په دې آيت کښې ((ولاتقل لهماأف)) چې خدای پاک د مور و پلار په حق کښې (اف) ويل منع کړه دلغوي تدقيق خاوندان په دې پوه شو ل چې له دې کلمې څخه غرض اذی او ضرردی، ځکه چې دامعنی په دې لغت کښې پرته ده او اهل لغت پرې پو هېږي نو ددغه لغت په تقاضا په همدغه ايت دمور و پلار وهل اورټل هم منع شو ل. ځکه چې په دې کښې اذی اوضررلا زيات دی. مګر که په کوم قوم کښې داف کلمه دخوشحالتيا لپاره استعمالېږي او څه ضررپه کښې نه وي نو بيا اف ويل څه ګناه نه لري.

په عربي کښې د لحم کلمه چې په پښتو ېې غوښه بولي له التحام څخه مشتقه ده ځوک چې په دغه ژبه کښې دلغوي ذوق خاونددی هغه پوهېږي چې په دی کلمه کښې دشدت او قوت معنی پرته ده چې هغه معنی دکب (ماهي) په غوښه کښې نشته نوکه څوک قسم وخوري چې زه لحم (۱) نه خورم اوبيا کب وخوري قسم پرې نه اوړي ځکه چې دې ته دلغوي تدقيق په لحاظ لحم نه ويل کېږي (۲).

---

(۱) هرکله چې په پښتوکی داتددقيق ماته نه دې معلوم چې کب ته غوښه وايي که نه ، نوپه مثال کې می عينا دلحم کلمه استعمال کړه او غوښه مې ونه بله، په دغس موار دوکی پښتو مثالونه ځکه نشو راوړلی چې دا احتهادی مسايل دی او اجتهاداوس په دينی مسايلو کې منع دی.

(۲)سره له دی چې په قرآن کرم کې کب ته لحماطربا ويل شوې دې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه شان که کوم عرب ووايي چې زه فاکهه نه خورم اوبيا انګور خوري، ده فاکهه چې مور ورته ميوه وايو نه ده خورلی ځکه چې په عربي کښې فاکهه دخوراک هغوشيانوته وايي چې تلذذ په کښې وي او غذانه وي نو ددې لامله چې په انګور کښې غذائيت شته له فاکهې څخه د لغوي تحقيق په لحاظ وزي.

فقهي مسالې له ادبي مسايلو بيان او معاني يانورو ادبي علومو اوفنونو سره داسې تاوې راتاوې دي چې څوک ېې يو له بله نه شي بيلولی او د همدغسې قوي ارتباط په اثرکښې ويلی شو چې داسلامی فقهې زياته برخه له هغو ادبي تدقيقاتو راوتلې ده چې د دين امامانو او عالمانو په عربي لغت او ادب کښې کړي دي.

که څوک غواړي چې د خدای په کلام پوه شي، په فقه کښې بصيرت پيداکړي او دا حکامو فلسفه ورمعلومه شي بايد اديب شي اوپه ادبي دقايقو وپو هېږي. په کلماتو کښې عام وخاص، مشترک و موؤ ل، حقيقت ومجاز، صريح وکنايه وپېژني، دکلام سياق وسباق، دظهور اوخفا مراتب ورمعلوم شي. د نص په عبارت او اشارت دلالت و اقتضا پوه شي او په استعاراتو کښې بينايي پيداکړي همدغه سب دی چې له ديني پوهې سره ادبي پوهه هم ټرلې ده او يو بينا فقيه هېڅکله له ادب او ادبي علومو نه شي مستغني کيدای، که دغه احتياج او دغه تلازم په تفصيل سره وښودل شي يو کتاب پرې ډکېږي او په دغسې فصل يا باب کښې نه ځائېږي ځکه په همدغومره لږ بحث اکتفا کوم.

دابن زبعری داعتراض ځواب:

ددې آيت په استناد ((انکم وماتعبدون حصب جهنم)) ابن زبعری داعتراض په ډول درسول الله صلي الله عليه وسلم په حضور کښې وويل:

چې عيسی (ع) او عزير(ع) ته خو هم عبادت شوی د ی نو دوئ به هم په اورسوځي؟ رسول الله (ص) ورته په جواب کښې وويل: ((ماا جهلک بلغة قومک))يعنې ولې د خپل قوم په ژبه نه پوهېږې او د دې امتيازنه شې کولی چې (ما) په(ماتعبدون) کښې دغير ذوی العقولو لپاره استعمالېږي او دذوی العقو لو لپاره په ژبه کښې (من) استعمالېږي نو دلته غرض بوتان او اصنام دي.

وګورئ په دې ځای کښې زمور پيغمبرددې اعتراض ځواب د ادب په اصولو او د لغت دتدقيق په اساس څنګه سبه ورکړی دی اوپه دغسې ادبي دقايقو پوهيدل دقرآن په لحاظ څومره ضروردي. دغه راز ادبي پوهه سړی له ډېرو بېځايه لغزشونو او نا پوهۍ څخه ژغوري.

په دې ډول ډېر ادبي مسائل شته چې د ديني او شرعي احکامو په معرفت کښې ډېره اغېزه لري اومعلومېږي چې د ډېرو ديني مسايلو نيلې اوربښې ورپورې ټرلې دي.

دادب بنه او ګانه

په يوه ادبي کلام اوشعرکښې دوه ډوله ښکليتوب وينو چې يو دادب په معنوي او حقيقي پيکر اوصورت کښې ځا ی لري بل ېې په لباس او زيور کښې، دادوه جماله بايد يو له بله وپېژندل شي او هريو د خپل قيمت په لحاظ اهميت ولري، ځينې اشخاص ښايي چې يوازې په رنګينو الفاظو او دکلام په اقسامو باندې لوبې کول ادب وبولي مګر دادب بنا د معنوي اساس په لحاظ په نورو شيانو ولاړه ده چې عواطف او احساسات، خيا ل اوتمثيل ېې بولي. پخوانيو ادباؤ اود ادب مبصر ينو او منقدينو د ادب لپاره څه احکام او اصو ل مقرر کړي دي چې بايد کلمات او دکماتو ترکيب له هغو مقرراتو سره سم وي او کلام هم د دوئ دموضوعه اصولو په قرار د بيان وبديع په زيور او ګانې ښايسته شي.

په دې کښې هېڅ شک نشته چې دا شيان دکلام په محاسنو کښې تاثير لري او څوک چې په ادب باندې بحث کوي او ادبي خصايص بيانوي ضرور به په دغو ادبي اصولو او احکامو هم بحث کوي مګر حقيقي ادب داوسنۍ پوهانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظرکښې بل شی دی او څه چې پخوانو ورته په ډېر ه اعتنا او مقصودي نظرکتل دوئ ورته د اداتو او ادو اتو په نظرکوري.

اوس خلک دادب ذاتياتو او ذاتي خصايصو ته ډېر ا همیت ورکوي او پخوا دادب حليه اوکاڼه ډېره له نظرلاندې وه، که څوک داوسنی اوپخوانی ادب فرق داسلوب په ضعف او متانت باندې کوي دا فرق صحيح نه دی ځکه چې په دواړو کښې ضعف او متانت پيداکولی شو. ددې دوو ډولو ادب صحيح فرق دادی چې هغه څه چې په پخوانی ادب کښې غايه وه اوس واسطه ګڼل کېږي. يعنې هغه لفظي او معنوي صنايع چې په قديم ادب کښې دغاپې په حيث ليدل کيده اوس د واسطې حيثيت لري او په ادب کښې نسبت پخواته دکاياناتو او حيات خفايا او دقايق په وسيع اواصلي نظرکتل کېږي.

څه ادبي فنون او ادبي مسايل چې په بيان وبديع اومعاني کښې ورځخه بحث کېږي هغه ټو ل دفصاحت اوبلا غت له عنوان لاندې راځي او همدغه دوه شيه اصلي او اساسي بلل کېږي.

فصاحت

د ظهور او څرګندوالی په معنی دی او هره کلمه ياکلام چې مطلب او معنا پې ښکاره وي فصيحه کلمه او فصيح کلام ورته ويلی شو. د دغسې کلام ويونکي ته هم فصيح ويل کېږي يعنې فصاحت يوصفت دی چې کلمه، کلام، متکلم درې واړه پرې ستايلی شو. دکلمې فصاحت دادی چې غير مانو سه او له لغوي قياسه مخالفه نه وي او حروف پې هم تنافر و نه لري. نوکومه کلمه چې په ژبه کښې مانوسه نه وي او استعما ل پې نادروي لکه: بژه کيدل غير فصيحه کلمه ورته ويلی شو. همدغه شان (واخانئ) (وکانئ) د (واخلئ) او (وکړئ) په ځای ددې لامله چې لغوي او صرفي قانونه مخالفت لري غير فصيح الفاظ دي. د حروفو تنافر اوثقل په صحيح ذوق معلومېږي او کوم معين قانون ورته نه شو ټاکلی.

د کلام فصاحت دادی چې له فصيحو کلما تو پې ترکيب راغلی وي او دغه ترکيب هم په نحوي قانون برابر وي او څه ضعف و نقصان پې په تاليف کښې نه وي يعنې لکه چې دکلمې په فصاحت کښې له صرفي او لغوي قانون سره مطابقت لازم دی دغسې په کلام کښې هم دنحوي قانون مراعات ضروردی.

که چيرې کوم کلام په ترکيب او تاليف کښې څه نقصان ولري يابې کومه کلمه په مقصود ي معنی واضح دلالت نه کوي نو په کلام کښې تعقيد پيداکېږي اومعنی پې مبهمه کېږي يعنې د فصيح کلام له تعريفه وزي.

دفصيح کلام په تعريف کښې ځينې داټکی هم زياتوي چې بايد پې فايدې تکرار په کښې نه وي.

بلاغت

دبلاغت لغوي معنی آخرو انتها ته رسيدل دی نوکه څوک پخپل عبارت او خپله وينا د خپل مقصد اومراد کنه او انتهايي حد ته ورسېږي دا هم بلاغت بلل کېږي او دادب په اصطلاح همدغه دبلاغت معنی ده.

بلاغت دکلام او متکلم صفت کيدی شي مګريوې کلمې ته بليغه کلمه نه ويل کېږي دفصاحت اوبلاغت بل فرق دادی چې دفصاحت رجع لفظ ته ده او د بلاغت معنی ته. په هربليغ کلام کښې اړومرو فصاحت موجود وي او بې فصا حته يوه کلام ته بليغ نه شو ويلی مګر بلاغت له فصاحت سره نه دی ټرلی اوبې بلاغته هم فصاحت موجود يدلی شي او دا دواړه د بسيط او مرکب مثا ل لري يالکه جنس او نوعه داسې دي.

د بلاغت په تعريف کښې ويل شوي دي چې بلاغت ديوه کلام مطابقت دی له مقتضای حا ل سره، يعنې هغه کلام چې له محل او موقع د مخاطب او ويونکی له حا ل سره سم او مناسب وي هغه بليغ کلام دی. ددې لامله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دفصاحت او بلاغت بحث دټولو ادبي فنونو په بحث کښې شامل دی اومستقل کتاب غواړي او په دې باب کښې څه ليکل شوي هم دي. نو دغه د ادب دګانې برخه (ادبي فنون اوصنايع) پربږدو او د ادب په بڼه او اصلي وجود څه خبرې کوو.

اوسني ادیبان او ادب څېړونکي په ادب کښې اصلي اوجو هري شیان لکه چې د مخه وویل شو دعواطف او احساسات تخیل او تمثیل ګڼي او د شعر او ادب تاثیر او اغیزه هم په همدغو شیانوکښې ګوري نه په صنایعو کښې.

عواطف

عاطفه هغه دا خلي قوه ده چې په نفس کښې تاثیر لري او نفسو نه متاثرکوي مګر دا هم باید ووایو چې ټول هغه شیان چې په نفس اثر کوي حقیقي ادب ېې نه شو بللی ځکه چې ځینې شاعران او خطیبان چې عمومی امیا ل ورمعلوم دي د عوامو په شعور لوبې کوي او د ځینو کلماتو په استعما ل لکه: وطنیت، ملیت، قومي لوړتیا....د دوئ احساسات راویښوي او متاثر کوي ېې، مګر دا تاثر د آني اقتضاآتو تابع وي نو چې هغه اقتضا آت بل راز شي ددوئ وینا بیا هېڅ قیمت نه لري او فی الحاله له اعتباره لوېږي، دغه راز عواطفو چې یو ټینګ حقیقي اساس نه لري د بلیغ ادب ممیزه نه شي کیدای نو په عواطفو کښې څوشیه ضرور دي چې دلته پرې بحث کوو:

دعواطفو صدق

دعاطفې صدق دادی چې عاطفه یو حقیقي اساس ولري او د شاعر دزړه غږ وي. که په یو ه شعرکښې داشی نه وي نو ساړه تشبیهات، پیکه توصیفونه، تکلفي مبالغې څه تاثیر نه لري او ذوق ورځنې نفرت کوي.

بلیغ اوعالي ادب لکه چې ځینې کسان ګومان کوي په وهم اوکذب نه دي بنا، بلکه دعواطفو په صدق مبنی دي. که تاسې یوغزل راوا خلئ چې شاعرپه کښې دزړه په شعور د جما ل لوړومدارجو ته رسیدلی وي او دعاطفې صداقت په کښې وي او له یوه بل غزل سره ېې مقایسه کړی چې په تکلف اوتصنع جوړشوی اوله مبالغو نه ډک وي رښتیانی عواطف په کښې نه وي او محض لفاظي وي درته معلومه به شي چې دتاثیر په لحاظ د ځمکې اواسمان قدر فرق لري.

دځینو عروضي شاعرانو ځینې اشعار چې د ادبي صنعتونو، تشبیهاتو او استعارو زور په کښې لیده شي او له مبالغو نه ډک وي هغوملي سندرو قدرته خوند اوتاثیر نه لري چې بې علمه شاعرانو جوړې کړي او ډېرې ساده وي ځکه چې په دې راز سندروکښې یوه صادقه مینه، یورښتیا نی جوش او عواطف موجودوي چې په زړونو اثر کوي.

دمثا ل په ډول دا دو ه نمونې وګورئ:

لومړی نمونه چې له صنعت او تشبیه په کښې کار اخستل شوی:

(۱)

روغ بـــــه نـــــه شـــــم بـــــې وصـــــاله راشـــــه کښـــــېنه

شـــــه خبـــــر زمالـــــه حالـــــه راشـــــه کښـــــېنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخـــــــــر کړيـــــــــدی فـــــــــرار رم سرشـــــــــتانو

دوحشـــــــت پـــــــه خـــــــوی غزالـــــــه راشـــــــه کښـــــــېنه

پـــــــه مـــــــراد دعنـــــــدليب بـــــــې وفـــــــا ګلـــــــه!

جلـــــــوه ګرشـــــــوې پـــــــس لـــــــه کالـــــــه راشـــــــه کښـــــــېنه

زه آرام لکـــــــه بســـــــمل پـــــــه پرهـــــــار مـــــــومم

دخپـــــــل يارشـــــــام و هلالـــــــه راشـــــــه کښـــــــېنه

نـــــــازکی ديـــــــار دې طبـــــــع کـــــــړه موزونـــــــه

ای شـــــــيدا نـــــــاز کخيالـــــــه راشـــــــه کښـــــــېنه

دوهمه نمونه دملي سندرې يوه ټوټه:

نـــــن زمـــــا دپـــــاره تـــــه اميـــــل پـــــه غـــــاړه راځـــــه

لـــــه هوســـــه غورځـــــوه لســـــتونې دواړه راځـــــه

پـــــه کـــــالوچې ځـــــان ســـــنبا ل کـــــړې زينـــــت ناکـــــه شـــــې

تـــــه لـــــه نـــــورو نجونوزياتـــــه ښـــــيوه ناکـــــه شـــــې

دعاشـــــــــــقولړمانه لـــــــــــره قصـــــــــــابه شـــــــــــې

چـــــې برجـــــل لـــــره راځـــــې لمنـــــې نغـــــاړه راځـــــه

نـــــن زمـــــا دپـــــاره تـــــه اميـــــل پـــــه غـــــاړه راځـــــه

لـــــه هوســـــه.....

(c) ketabton.com: The Digital Library

چـــــې برجـــــل لـــــره راځـــــې عـــــالم خبرکـــــه تـــــه
پـــــه زلفـــــانو ورتـــــه پـــــورې منښـــــک عنبـــــر کـــــه تـــــه
يـــــو ځلـــــي خوپـــــه عجـــــم ځـــــان برابـــــر کـــــه تـــــه
چـــــې مـــــوزي کـــــره شـــــوې بنـــــده ژاړه ژاړه راځـــــه
نـــــن زمـــــا دپـــــاره تـــــه اميـــــل پـــــه غـــــاړه راځـــــه
له هوسه.....

وګورئ ! په دې دوه نمونوکښې يوه ارزو او يو هوس ليدل کېږي. په لومړی نمونه کښې شاعر خپلې معشوقې ته وايي چې راشه کښېنه او په دوهمه نمونه کښې ورته وايي چې اميل په غاړه او په ډېر هوس راځه! مګر دوهم اواز چې دزړه غږ دی ډېر خورلکي او يو بل شان اثر لري.

لومړی شاعرله خپلې ناز کخيالي کاراخلي او خپلې محبوبې ته رم سرشته غزا ل، بې وفا ګل، د خمو ابرو اوشهلاسترګو لرونکی اوشام وهلال وايي او خپله ځان ورته بسمل معرفي کوي. مګر سر ه له دې ټولو تشبيهاتو اواستعارو بې له دې نه چې ووايو په دې شعر کښې يو مړاوی بې روحه جما ل پروت دی نور به څه ووايو.

په دوهم شعرکښې چې يوه رښتيانی ارزو او حقيقي عاطفه مو جوده ده او له ساختګي خبرونه کارنه دی اخستل شوی لکه هر څه چې زړه غوښتی دی هغه ويل شوی، شعريو مستي او جذابيت پيداکړی او په عواطفو کښې تحريک پيداکوي.

يوشاعر بايد په دې پوه شي چې شعر اوغزل دزړه له ارزو اواحساسه داثر اقتباس کوي نه له ادبي صنايعو ، او هماغه شعرپه زړونو ډېر ه اغيزه کوي چې له زړه راوتلی وي نو بايد سړی زړه دشعر ماخذ وګڼي او له احساساتو او عواطفو، قلبي تمايلاتو او رښتيا نيو جذباتو پکښې کارواخلي. په دې صورت کښې نو تشبيه او استعاره ، تخيل و تمثيل هم روح پيدا کوي او په ادبي صنعتونو کښې هم يو حقيقي کيف پيدا کېږي. مګرکه سړی په شعر کښې يوازې ادبي فنون استخدام کړي او بې له کوم قلبي تاثره رنګين الفاظ پيداکوي اوسره نښلوي بې، نظم به جوړشي، فن وصنعت به پکښې وي مګر دزړه متحسس کولو او دبديعي احساساتو دتحريک قوت به پکښې نه وي.

همدغه ټکي ته ((سرفليپ سيدنی)) پرېوتی دی چې وايي: ماغوښتل چې له خپل رښتيانی عشق نه يو غزل جوړکړم او خپل ټول رنځونه پکښې ځای کړم ګوندې زما په عزيز اشنا اثر وکړي او زړه سوی پکښې پيداکاندي، په دې فکر راپاڅېدم څه بديعي صنايع چې ذوق خوښول هغه مې مطالعه کړه، کتابونه مې ولټول چې څه ښکلي کلمات او تعبيرات پيدا کړم کلمات په ډېر تکليف پيداکيدل اوهره کلمه دذوق انتخاب ته اړه وه. بديعي صنعت چې دفطرت مولود و د دقت اومطالعې په مخکښې بې ځای نه درلوده، دنورو بحرونه او اوزان او دموسيقي څپې ماته نااشنا ابسېدې چې کتل مې زما طبعې دفصيحې وينا توان نه درلود اوسرېې دعاجزې په ميدان کښېښود، قلم مې په غاښ کړاو شونډې مې له قهره ووچيچلې په دغه وخت کښې راته ذوق وويل:

ليونيه خپل زړه ته رجوع وکړه او هرڅه چې وايي هغه ليکه! ددې نومورې شاعر له وينا څخه هم پوره معلومېږي چې شعرد زړه غږ دی او بی له ضميره بل ماخذ نه لري. که څوک ورپسې کتابونه لټوي چې ښکلي کلمات او تعبيرات پيدا کړي بې له دې نه چې قلم په غاښ کړي او شونډې وچيچي نورڅه لاس ته نه ورځي. مګرکه زړه ته مراجعه وکړي او دزړه دوينا ريکارډ ثبت کړی، هغه چې هرڅه وي ساده خبرې وي که تشبيهات اواستعارې وي په دواړو حالونو کښې ورته شعرويلی شو او تاثير پکښې وينو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمثا ل په ډول يو څو نور شعرونه هم وکورئ چې په ځينو کښې ادبي فنون دومره دېرنشته اويوازې دهمدې لامله چې دزړه نارې دي په زړه اثر کوي مګر ځينې نورچې څه قدر ته په تکلف او دصنعت په زور جوړشوي، ښايست لري خو دلبري او دلربايي نه لري.

لومړی قسم شعرونه:

(۱)

پـــــه ســـــرولبانودې پيـــــزوان وهـــــي ټالونـــــه کنـــــه

زلفـــــــــــې جالونـــــــــــه کنـــــــــــه

ســـــترګې دې تـــــورې جلـــــی زلفـــــې سمســـــورې جلـــــی

ســـــتاپه تنـــــدي کښـــــې عجـــــب خونـــــد کاشـــــنه خالونـــــه کنـــــه

زلفـــــــــــې جالونـــــــــــه کنـــــــــــه

وخـــــت دبهـــــار دی جلـــــی وطـــــن ګلـــــزار دی جلـــــی

راځـــــــــه چـــــــــې دواړه دباغچووکړوســـــــــيلونه کنـــــــــه

زلفـــــــــــې جالونـــــــــــه کنـــــــــــه

بـــــې تـــــامې تـــــاب وي کلـــــه پـــــه ماکښـــــې آب وي کلـــــه

مـــــا پـــــه شـــــاکړی ســـــتا غمونـــــه غرونـــــه کنـــــه

زلفـــــــــــې جالونـــــــــــه کنـــــــــــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبـــــــاره خـــــــان خبـــــــرې درومرجـــــــان خبـــــــرې

زمـــــا دشـــــعر نـــــه قربـــــان شـــــه نـــــور شـــــعرونه کنـــــه

زلفـــــــــــــــې جالونـــــــــــــــه کنـــــــــــــــه

(باره خان)

(۲)

چپـــــې مـــــې پـــــه زړه ځـــــي دغـــــم داســـــې داســـــې

ژونـــــدون مـــــې کـــــړ تنـــــګ ستاســـــتم داســـــې داســـــې

نـــــه پـــــاتې مجنـــــون، نـــــه فرهـــــاد نـــــه شـــــيرين شـــــه

فنـــــا شـــــو پـــــه عشـــــق کښـــــې عـــــالم داســـــې داســـــې

ســـــيلاب مـــــې داوښـــــکو پـــــه مـــــخ ځـــــي همـــــيش

بهيـــــږي لـــــه ســـــترګومې نـــــم داســـــې داســـــې

مـــــــــين دې د در يـــــــــم ای مـــــــــاه جبينـــــــــې

کړيـــــږم مـــــدام خـــــورم قســـــم داســـــې داســـــې

غمـــــاز مـــــې پريبـــــا ســـــي دغـــــم پـــــه خنـــــدق کښـــــې

زه غـــــواړم مـــــدام ســـــتا کـــــرم داســـــې داســـــې

نـــــوروزه! مشـــــا ل دعمـــــل ځانتـــــه بـــــل کـــــړه

شـــــته ځـــــای دخطـــــر پـــــه تـــــورتم داســـــې داســـــې

(نوروز)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳)

مســـــته پـــــه خنـــــداد جينکـــــو پـــــه مخکښـــــې ميـــــره ځـــــي

خيـــــا ل ښـــــې پـــــه چانشـــــته دی دټـــــول مالـــــت کجيـــــره ځـــــي

مســـــته چـــــې منګـــــی پـــــه تنـــــدي کښـــــيږدي نښغـــــه نښغـــــه ځـــــي

مخکښـــــې شـــــي لـــــه نجونـــــو ځـــــودر غـــــاړې تـــــه ښدريغـــــه ځـــــي

واړه عاشـــــقان ښـــــې لـــــه دنيـــــا څخـــــه بـــــې تيغـــــه ځـــــي

دالکـــــــه کـــــــوتره لـــــــه دې ټولـــــــو هـــــــواګيره ځـــــــي

مـــــه کـــــوه خونکـــــاړي دومـــــره کبرپـــــه خوارانـــــو تـــــه

رحـــــم کـــــرم بويـــــه پـــــه بـــــې وزلـــــو عاشـــــقانوته

مـــــه اخلـــــه ازار د کبـــــاب شـــــوو پتنګانوتـــــه

ودې ســـــوم پـــــه شـــــمع ســـــرې لمبـــــې مـــــې دضـــــميره ځـــــي

وه دنجونـــــوميرې تـــــه لاڅـــــومره لـــــوی دمـــــاغ لـــــرې

زه دبـــــن طـــــوطي يـــــم تـــــه دســـــروګلونو بـــــاغ لـــــرې

تاتـــــه کتـــــی نـــــه شـــــم پـــــه تنـــــدی کښـــــې بـــــل چـــــراغ لـــــرې

نجـــــونې دمالـــــت واړه داســـــتا د وروســـــته ځيـــــره ځـــــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخـــــت دپســـــرلې دی وطـــــن ټـــــول ډکـــــل پـــــه ځيـــــر شـــــنه

ســـــخت ســـــاعت دژمـــــي دهـــــر چالـــــه زړګـــــی هېرشـــــنه

وړی چـــــې بلبـــــل و ډکـــــلاب پـــــه پرخـــــه سېرشـــــنه

نـــــن دبـــــاغ پـــــه لـــــوړې هغـــــه ســـــتا اشـــــنا خـــــانميره ځـــــي

(خان مير)

دوهم قسم اشعارچې دصنعت په زور جوړ شوي:

(۱)

خـــط پـــه مـــخ دصـــنم راغـــی کـــه مياشـــت ګيـــر شـــوه پـــه هالـــه کښـــې

دابـــې غـــابن پـــه خولـــه کښـــې زيـــب کاکـــه ژالـــه شـــوه پـــه لالـــه کښـــې

هســـــې رنـــــګ ســـــحر جـــــادو کاپـــــه نظـــــر دشـــــهلا ســـــترګو

نـــه بـــې ســـيا ل پـــه هنـــد کښـــې شـــته دی نـــه ثـــاني پـــه بنګالـــه کښـــې

لکـــــه ونښـــــلي مرغـــــی چـــــې پـــــه ســـــت دام دســـــلولومو

هســـــې زه پريشـــــانو زلفـــــو، کښـــــې اېســـــتم پـــــه کشـــــاله کښـــــې

دازمالـــــه غمـــــه شـــــين زړه پکښـــــې خيـــــا ل ديـــــار دلبـــــو

هســـــې رنـــــګ زيـــــب وزينـــــت کالکـــــه مـــــی پـــــه شـــــنه پيالـــــه کښـــــې

ماويـــــل عـــــين ګنـــــه ګـــــل دی دغنچـــــې پـــــه لمـــــن نغښـــــتی

کـــــه مـــــې کـــــوت يوګـــــل انـــــدام وپـــــروت پـــــه ســـــبزه دوشـــــاله کښـــــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرترپایه تیغ دهجرلکه نی سوری سوری کړم

ځکه یم مدام داهسې په فریادو په ناله کښې

که یار غواړې هومره ژاړه څودر ځي عبدالحمیده

داپه داچې در مونده ه شي په دریاب نه په ناله کښې

(حمید)

(۲)

دا حسینه پري مسته په خواراغله

که ومځکې ته سپورمۍ دسماراغله

په رونټوب زما داوښو شبنم نه دی

غنچې خوله چې دګل رخ په خنداراغله

دجنون زنځیر مې پربووت وګردن ته

چې په زړه مې ستا دزلفوسوداراغله

چې دې تبغ دغمزی واچا وه و څنګ ته

زه هغه ساعت شوم په وه چې قضاراغله

په ژړا به مې لمن لنده وې ډبره

که څرګنده مې په سترګو شهاراغله

خانګل ګل دمضمون ټول ترهسې حدګړ

چې بلبله دفارسي په ژړا راغله

(خانګل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳)

داپـــــه خـــــوب کښـــــې رانښـــــکاره شـــــو د دلبـــــر مـــــخ

کـــــه پـــــه ابرکښـــــې ښـــــکاره شـــــو دقمـــــر مـــــخ

چـــــې ږې ولیـــــده داســـــتا جـــــوهر دغابنـــــو

پـــــټ لـــــه شـــــرمه پخپـــــل آب کښـــــې کـــــړ ګـــــوهر مـــــخ

لـــــه حیـــــادې غـــــټ ومـــــخ تـــــه کتـــــی نـــــه شـــــم

کلـــــه لیـــــد پـــــه خـــــورو ســـــترګو شـــــي دنمـــــرمخ

راپـــــه یـــــاد چـــــې دې دســـــرو شـــــوندو خـــــواږه کـــــړم

ټکـــــوم لکـــــه مګـــــس عبـــــث خپـــــل ســـــر مـــــخ

قلنـــــدر دمبـــــر اهلتـــــه عاشـــــق بولـــــه

کـــــه ږې ونیـــــو ســـــتاباڼوته دټـــــرمخ

(قلندر)

له دې دوه ډوله اشعارو څخه به معلومه شوی وی چې ځینې شاعران د ځینو اشعارو په جوړولو کښې لکه صنعتګران فکر کوي چې یوه کلمه له یوه ځایه بله له بل ځایه را پیداکړي او پیوندېې کاندي نو وروسته تر ډېرو لیمونو او کوشیرونو یونظم جوړشي چې تکلف اوصنعت په کښې له ورامعلوم وي او لکه چې یو شاعر وایي:

هرکه سخن رابسخن ضم کند
قطره ای ازخون جګرکم کند

دامنظومه هم په ډېرې جګرخونۍ او ډېرو فکرونو جوړه شوې وي نو دغسې شاعرته لکه چې خوا جه حافظ وایي:
صنعتګراست اما طبع روان ندارد.
صنعتګرویلی شو مګر دروانې طبع خاوند ږې نه شوبللی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينې نورشاعران داسې وي چې دوئ ته د جما ل يا حقيقت پلوشه په يوه شي کښې ځان ښکاره کړی يايوبل نفسي اوقوي عامل پيداشي نو عواطف او احساسات په جوش راشي او بې له څه بندش او تا مله دزړه الهامات په خوله راځي، دا راز اشعار ساده وي او که رنګين په اوريدو نکو اثر کوي بلکه اثر نه چې سحر و جادو وي، دغه راز شعرونه لکه چې په ملي سندروکښې وينو د ديوان د خاوندانو په اشعارو کښې بې هم ډېرې نمونې مومو او د رحمان بابا او حميد، د خوشحا ل او عبدالقادر، عليخان او ډېرو نورو شاعرانو په ديوانو کښې ډېر سوزان اوموثر شعرونه شته او د ا څوک نه شي ويلی چې عروضي اشعار له صادقو احساساتو او عواطفو خالي دي.

په ملي سندروکښې هم کله کله ډېر تشبهات او استعارات وي مګرسړی پو هېږي چې په دې شعر کښې سلاست او رواني، جوش اومستي، عواطف او جذبات شته او د شاعر دزړه نغمه ده، د نمونې په ډول دا څوبيته وګورئ:

يـــا تيـــك ســـتاپه جبـــين دی ياســـــــترګه دســـــــباده
يـــا جـــام دچـــين مـــاچين دی ياســـــپينه خولـــــه زيبـــــاده

****

يـــــــــا عطردګلانـــــــــو ياســـتا دمـــخ خـــولې دي
يـــــــــاتورې دفـــــــولادو ياســـــترګې دليلـــــې دي
يـــــــاکيف دی دشـــــــرابو يـــا بنـــګ دبنګـــالې دی
يـــــا هجـــــر ســـــخترين دی يـــــا تبـــــه يـــــا وبـــــا ده

يابـــــــــاغ دښـــــــکلوګلو يـــا ســـتا ښـــکلی کاکـــل دی
آواز دی دبلبلـــــــــــــــــو يـــــا زړه دحميـــــد ګـــــل دی
يـــــــا تيـــــــغ دغوڅولـــــــو يـــا ســـتا خـــوني چارګـــل دی
يـــــــادامرغ زريـــــــن دی يـــــا هغـــــه محبوبـــــا ده

(حميد ګل)

بې له دغسې ملي اشعارو چې په ملي او زانو کښې ويل شوي دي په عروضي اشعارو کښې هم ډېر ساده او بې تکلفه اشعارمومو چې دزړه له تاثيره پيداشوي او په زړه اثر کوي چې يوه نمونه بې داده:

ســـــــحر بـــــــاده !دآشـــــــنا پـــــــه کوخـــــــه ورشـــــــه

زمـــــــا دپـــــــاره پکښـــــــې وګرځـــــــه کوترشـــــــه

لـــــوی وکـــــم چـــــې وي ټـــــول ووينـــــه پـــــه ســـــترګو

پـــــه احـــــوال ســـــره دهـــــر يـــــوه خبرشـــــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هريـــــــوه چـــــــې زمالـــــــه حالـــــــه پـــــــو نبـــــــتېدلې

پـــــــه ژړا ورتـــــــه پـــــــه اوښـــــــکو کښـــــــې احمرشـــــــه

کـــــــه خبـــــــرې زمـــــــا د پـــــــاره درتـــــــه وکـــــــړی

مـــــــخ راکـــــــوزکړه زمـــــــا ولـــــــورې تـــــــه چپرشـــــــه

دنســـــــيم پـــــــه رپـــــــا دې نبـــــــه نـــــــه شـــــــي رحميـــــــه!

ددلـــــــدار پـــــــه لـــــــور پخپلـــــــه قلنـــــــدر شـــــــه

(عبدالرحيم هوتک)

بله نمونه:

راشـــــــه راشـــــــه ســـــــتا تـــــــر دواړو ســـــــترګو ځارشـــــــم

هـــــــم تـــــــرمخ دې پروانـــــــه غونـــــــدې نثـــــــار شـــــــم

دزړه ولـــــــې مـــــــې پـــــــه تاپســـــــې پـــــــرې کېـــــــږي

راتـــــــه وګـــــــوره قربـــــــان دې تردیـــــــدرا شـــــــم

شـــــــيريني بـــــــه دې دوصـــــــل هېـــــــره نـــــــه کـــــــړم

کـــــــه هرڅوغربـــــــت زده او خـــــــوارو زار شـــــــم

چـــــــې دې خیـــــــال پـــــــه زړه کښـــــــې رایشـــــــی دننـــــــه

اورمـــــــې واخلـــــــي پـــــــه نـــــــارو اوپـــــــه کوکارشـــــــم

داختـــــــر پـــــــه ورځ کـــــــه مـــــــخ راتـــــــه نبـــــــکاره کـــــــړې

قربـــــــاني بـــــــه دې پـــــــه مینـــــــه درخســـــــار شـــــــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنتونـــــــــــه پـــــــــــه خاطرکلـــــــــــه را درومـــــــــــي

چـــــي پـــــه شـــــوق ګـــــډ ســـــتاد حســـــن پـــــه ګلـــــزار شـــــم

ستاوصـــــــا ل پـــــــه بخـــــــارا کښـــــــي رحـــــــيم بيامونـــــــد

صـــــــــدقه ترټولـــــــــو ځمکـــــــــو دبخـــــــــار شـــــــــم

(عبدالرحيم هوتک)

دغه دوه ډوله شعرونه چې په يوه ډول کښې رښتياني عواطف وي اوپه بل کښې نه وي داسې مثا ل لري: لکه چې يوشاعر د خپلې محبوبې ياد خپل اولادپه مړينه کښې مرثيه جوړه کړي او يو بل شاعر دکوم لوی اومعتبر سړي په مرګ کښې دصلې او مکافات دپاره مرثيه وليکي او کوښښ وکړي چې ډېر اوصاف ورپورې وټړي او ډېر شعري صنعتونه پکښې ځای کاندي مګر هغه دزړه درد او رښتيا نی عاطفه چې په لومړنی مرثيه کښې وي په دې کښې نه وي. يعنې دوهمه مرثيه نورهر څه لري مګر دزړه رښتيانی تاثرنه لري او په پردي غم ژړا وي. نوداشعر هېڅکله هغسې نه شي کيدای او هغه مقام ته نه شي رسيدلی ځکه چې هغه روحي اتصا ل او رابطه چې په لومړي شعرکښې دمړي او شاعرترمينځ موجوده ده دلته نشته اوهمدغه شی حقيقي اوغير حقيقي ادب يوله بله بېلوي اوبېل بېل قيمت ورته ټاکي.

دعواطفو تجلي او ظهور

کله يوشاعر د ډېر ښه تامل او فکر خاوندوي مګر دانه شي کولی چې نور خلک د خپلو افکارو او تاملاتو په ښه والي او ښايست متاثر کاندي ځکه چې دده عواطف که څه هم صدق په کښې وي مګر دتجلی او ظهور درجې ته نه وي رسيدلي. دلته تريوه حده دموضوع خصوصيت هم دخل لري. ځينې موضوعات دي چې عواطف پکښې لکه داورلمبه رېښاکوي اوناري طبيعت لري لکه وطنيت، حب، غم او داسې نور..... مګر ځينې موضوعات لکه فلسفي افکاراو اجتماعي نظريات يخ او سړه وي چې په هغه اندازه تودوالی اوحرارت پکښې نه پيداکېږي، نو مور دانه وايوچې يو اديب دې دغه راز موضوعات هم هغسې کړي او هغومره جذابيت اوهيجان دې پکښې پيداکاندي بلکه داوايو چې په کومه موضوع کښې چې دی داخلېږي څومره چې کيدای شي خپل لوستونکي دې له تاثير لاندې راولي او يابه دې کېږي چې خپل تاثر پوره او واضح وښودلی شي.

په همدغه برخه کښې اد يبان اوشاعران يوله بله فرق او تفاوت لري د ځينو عواطف ډېر تېزاو بارزوي دځينو نه وي، په ځينو کښې شعري طبيعت قوي وي او په ځينو کښې ضعيف وي.

دوه تنه اديبان به وي چې په تاريخي رجالو کښې به په کوم يوه څه ليکي يو به ېې لکه يو مورخ داسې تصوير کړي چې خپل دغه تاريخي نګارش ته به ادبي رنګ هم ورکړي، هغه بل به ورته په شعري سترګه وګوري او نفسيت به ېې په نظرکښې ونيسي لکه چې په سيدجما ل الدين ډېرې مقالې او نظمونه وليکل شو ه چې په ځينو کښې ادبي خواته تمايل ليده کېږي او په ځينو کښې تاريخي خوا قوي ده او د هر چاشاعرانه مزاج په کښې خپل خصوصيت ښئی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعواطفوثبات اونه رالويده

ځينې ليکونکي اوشاعران وي چې عواطف ېې ثبات او دوام نه لري يعنې ديوه مضمون او يوه شعر اغاز او انجام ېې ډېر فرق لري او کلام ېې له خپل حسن او خوږوالی څخه ابتذا ل او پيکه توب ته رالوېږي. يو بيت يا يوه مصرع ېې ډېر ه ښه او موثره وي مګر بل بيت اوبله مصرع ېې هغسې نه وي او په ويناکښې ېې د ادبي قيمت په لحاظ لوړې ژورې تيټ وپاس موجود وي دلته مقصد دانه دی چې په ويناکښې دې له سره تراخره پورې يورنګ اويواهنګ موجودوي ځکه چې په دغه ډول يو رازوالی هم دبلا غت له اصولو مخالفه خبره ده او لکه چې دکلام رالويده او تېټوالی عيب دی يوراز والی ېې هم عيب دی او ملال راولي نوپه ليکونکی لازمه ده چې له يوه صورت نه بل صورت ته انتقا ل وکړي اوپخپل کلام کښې له تفنن څخه کار واخلي داکار البته په تغزلي اشعارو کښې اسان معلومېږي ځکه چې يو خو دا رازاشعار لنډوي بل پکښې ديوه مطلب ارتباط ساتل هم لازم نه وي مګر په قصايدوکښې ګران ښکاري.

خيا ل

وايي چې خيا ل يوه قوه ده چې غيرمرئي شيان او هغه شيان چې مشاهده ېې نه شو کولی زمونږله نظره تېروي مګر دا تعريف پوره نه دی اودغه راز معاني په يوه منطقي تعريف کښې راوړل کېږي هم نه.

نو وروسته به ېې دبحث په ضمن کښې رنګونه او ډولونه څه نه څه وښيو، خيا ل په ادب کښې يو خاص مقام لري او په عواطفو کښې ډېر تاثير پيداکوي. که فرضاً کله مور يو خبر واورو چې په کوم ځای کښې څه طوفان پېښ شوی چې دومره خلك مړه او دومره کورونه وران شوي دي دا خبره راباندې دومره اثرنه کوي لکه چې دغه حادثه دکوم اديب اوشاعر له قلمه په ادبي ډول رسم شي او له تخيل نه په کښې کارواخستل شي.

ادبي خيا ل په درې ډوله دی:

(۱) مبتکر خيال:

دا هغه شی دی چې دانسان ادراکاتو ته يو نوی صورت ورکوي او اکثر شاعران ېې دتشبيه اواستعارې په ډو ل پخپل کلام کښې پيداکوي لکه د حميد دابيت:

دازمالـــــه غمـــــه شـــــين زړه پکښـــــې خيـــــا ل ديـــــار دلبـــــو

هســـــې رنـــــګ زيـــــب وزينـــــت کالکـــــه مـــــې پـــــه شـــــنه پيالـــــه کښـــــې

مګر که څوک دکلام په موضوع او اسلوب کښې دتخيل له ابتکار او نويتوبه کار واخيستلی شي نسبت هغه تخيل ته چې په تشبيه اواستعاره کښې وي زيات اهميت لري او د تخيل دغه راز بداعت ډېر لږ او نادر هم وي چې يو مثا ل ېې ديوه انګليسي شاعر يوشعر دی چې ددنيا لوی لوی خلک دسعادت په طلب کښې په دې ډول تصويروي:

يوښاردی چې ديوالونه ېې ډېرځګ او دروازه ېې ډېر ه وړه اوتنګه ده، دانبار دسعادت ښاردی چې دجهان نومورې او لوی لوی خلک ورپسې ګرځي، دې دروازې ته يو لوی حريي سړی راځي چې ډېر هيوادونه ېې فتح کړي دي اوپه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو دښمنو ېې بری موندلی مګرد دې لامله چې عسکری لباسونه او اسلحې ېې په غاړه دی په دغه دروازه نه شي ننوتلی اوحیران درېږي.

وروسته تړده یولوی عالم له خپل علمي لباس اوغټوغټو تالیفاتو سره راځي او دی هم په دغه دروازه د خپل ځان د ځاییدو امکان نه ویني په ده پسې نور دسیاست او ما ل خاوندان رارسېږي او هریو دلته حیران درېږي چې څه وکړم په دې حا ل کښې یوه کوچنۍ جنۍ راپیداکېږي او په ډېرې خوشحالۍ په دغه دروازه ننوځي اوبیا څه شیبه وروسته بېرته راوځي دوئ ته وایي چې ولې ولاړ یاست؟ دوئ وایي دراوزه وړه ده او مور نشوننوتلی، هغه وایي کالي او اسبابونه وغورځوئ اوننوزئ! دوئ یوبل ته ګوري او مترددکېږي مګر جینۍ اصرار کوي چې هلئ زرشئ چې ډېر عجیب ښاردی او هر څه په کښې شته په دې ډله کښې یوتن خپل کالي غورځوي اوننوځي هغه نورهم چې ده ته ګوري هر څه له ځانه لرې کوي او ښارته داخلېږي.

ددې شعر ښایست اوجما ل دتخیل له ابتکاره پیداشوی او دتخیل ابتکار په اصل مضمون او د بیان په اسلوب کښې ځای لري.

په پښتوکښې هم چاپه ارزو باندې څه لیکلی چې خلاصه ېې داده:

هلته لرې دغره په لمن کښې دلمر پلوشو ته څه شی ځلیده، ماګومان کاوه چې کوم ډېر قیمتې څیزدی اوله کوم معدن څخه کومه قیمت بهادانه راوتلې ده په همدې ګومان ور روان شوم او ډېر خوشحاله وم چې هلته ورسیدم ګورم چې دښېنې یوه ماته ټوټه پرته ده او نور هېڅ نشته دا وه زما ارزو او دارزو آغاز اوانجام.

دلته هم په اصل موضوع کښې یوتخیلي ابتکار لیده شي.

(۲) مصور خیال:

څه شی چې یوادیب په سترګو وینې او پرې پوهېږي نو چې هغه د خپل خیا ل په مرسته تصویر کړي مصور خیا ل ورته وایي مثا ل ېې دادی:

یوه سړی دشپې له مخې تېې کولې اوهره شپه به ېې ترسبا پورې تبه وه چا ورځنې داحوا ل پوښتنه وکړه چې تبه دې څه وخت او څنګه وي؟ ده وویل یوه حیاناکه ښځه ده چې دشپې په توره پرده کښې زیارت ته راځي اوسبا دوخته بېرته ځي.

(۳) مفسر خیال:

کله چې کوم ادیب په یوه شي کښې څه روحي یا ادبي کیفیت حس کړي او له مادي مشاهداتو نه پټو اومعنوي مشاهداتوته انتقا ل وکړي لکه چې ځینې ادبا د یوه سیند یا یوه غره له لیدو ځنې، ځنې تاریخي واقعاتوته ولاړشي او دتیرو حواد ثو او زاړه عظمت تجلیات په کښې وګوري نو دامفسر خیا ل با له شي چې یو مثا ل ېې دادی:

پـــــــه لمـــــــن دتـــــــورو غرونـــــــو دخیبـــــــر وادي راګیـــــــره

لکـــــه تـــــور دیـــــوان چـــــې کښـــــېنې لـــــه پـــــري نـــــه ګیـــــر چـــــاپیره

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــت پنهـــــان هـــــره ذره کښـــــې دخيبـــــر خـــــونې داســـــتان دی

يـــــو تـــــاريخ ښـــــې پـــــه مـــــخ ليـــــک دی يـــــو ياداشـــــت دتېـــــر دوران دی

ورو پـــــه ورو دغرونـــــو خواکښـــــې يوکـــــاروان روان ســـــفر کـــــړي

دا را يـــــاد مـــــې پـــــه زړګـــــی کښـــــې دتېرشـــــوي دور منظـــــر کـــــړي

يـــــوه ورځ بـــــه چېـــــرې دلتـــــه دمحمودکـــــاروان روان و

ګردغبـــــار دده دفـــــوج بـــــه رســـــيدلی ترآســـــمان و

دتکبيـــــر نـــــارې اوچتـــــې اروپـــــدلې دې جهـــــان وې

ددې ملـــــک ذرې ذرې بـــــه لـــــه دهشـــــته پـــــه لـــــړ زان وې

پـــــه دې خـــــاوره دي تېرشـــــوي دبـــــابر غـــــوري فوجونـــــه

ابـــــدالي نـــــادر راغلـــــی پـــــرې بـــــه فخـــــر کـــــړي داغرونـــــه

سيدرسول (رسا)

وروسته تردې چې د خيا ل ډولو نه څه نه څه وښود ل شوه بايد ووايو چې تخيل دشعر يوداسې عنصر او رکن دی چې که ووايو شعر په حقيقت کښې بې له تخيله بل شی نه دی هم ورسره ښايي. همدغه تخيل دی چې جهان او د جهان هره ذره شاعرته له نور عالمه په بل رازښئی چې کله ېې له نمراو سپوږمۍ سره په خبرو راولي او لکه ېې ډګل په خندا، دشمع په ژړا، د نسيم په پيغامونو پوهوي، يووخت ورته ډک سيندونه لکه سراب بې آبه ښکاره کړي بل وخت ورته ديوه مظلوم څو قطرې اوښکې لکه يو سيلاب داسې وښئي. که دغه شاعرانه خيا ل له شاعر سره ملګری نه وي شاعر به هم لکه نور دغه جهان ته په عادي نظرګوري او هېڅ شی به پرې دومره اثرنه کوي. همدغه خيا ل دی چې شاعرته ډېرپټ او مرموز شيان ښکاره کوي اوهغه څه چې عوام بلکه خواص ېې هم نه شي ليدای دی ېې وينې او تعبيرونه ورځنې کوي همدغه تخيل دی چې شعر او فلسفه دواړه ترېنه پيداکېږي او په شاعرو فيلسوف دواړو کښې ليدل کېږي.
کوم فلاسفه چې دابتکار و ايجاد قوت لري هغه اورمرو د تخيل خاوندان دي او له تخيل نه ډېر کار اخلي نوويلی شو چې په نيو تن او ارسطوکښې هماغه قوي تخيل موجودو، چې په هومر او فردوسي کښې موجود و. مګر داستعما ل په طريقه کښې فرق ؤ او مقصد وغرض په کښې بيل ؤ. ديوه فيلسوف تخيل دمسايلو په حل کولو او تحقيق کښې سرفېږي مګر ديو شاعر تخيل د احساساتو او عواطفو دتحريک لپاره په کارلوېږي.
ځينې محققين وايي چې له شعري خيالاتونه فلسفه پيداکېږي اوله فلسفې نه بيا علم پيداشي يعنې شاعرانه خيالات او فلسفه اوعلم داسې مثا ل لري لکه دسپيدو چاودلو دوخت دلمانځه دوخت او د لمر ختو رڼا. نو په دغه ترتيب هماغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرانه خیالات چې څه قدرزیات روښانه شي فلسفه شي او په فلسفه کښې چې زیاته رڼا یې پیداشي علم شي په دې اساس سړی حکم کولی شي چې د بشر دمعرفت تاریخه له شعره څخه شروع کېږي او په علم ختمېږي.

هومر دیونان معروف شاعر په داسې عصرکښې پیداشو چې دفلسفې څه پته نه لګیده او دغه نوموړی شاعرله حکمت اوفلسفې نه دمخه دنیاته راغی مګروروسته ترده ارسطو د ده دطبع له اکتشافاتو اقتباسونه کوي او دده په کلماتو استشهادکوي. کینرو دفرانسی یولیکونکی لیکي چې د هومر په اشعاروکښې دانسان اوعالم حقیقت او د هرشي اساس موجود دی.

که سړی څه قدرته دقیق شي نودعقل اوفکر مانې په خیا ل ولاړه ده او خیا ل په علوموکښې زښت ډېر د خل لري، نورعلوم خولاپرېږده هغه علمونه چې دعقل په نزد ښخې منلي دي لکه ریاضي او هندسه داهم دانسان له خیاله پیداشوي دي، که چیرې له یوه ریاضیدان څخه د واحد دتعریف پوښتنه وکړو چې دریاضیاتو ابتداو انتها ګڼل کېږي یا دهندسې دیوه عالم څخه دنقطې تعریف وغواړو چې ټول خطوط ورځنې پیدادي یقین دی چې دا دواړه شیان ((واحد- نقطه)) به یواسې شی راوښیي چې بې له خیاله به بل وجودنه لري او یو تخیلي شی به وي.

دا چې مور یو کانې دحس او عقل په مرسته په تحجر اوتجمد پېژنو دا هم یوخیا ل دی دانسان تخیل دغه صورت ورکړی دی.

تخیل سره له دغو مره ا همیته چې په شعر و ادب کښې بې لري که څوک بې په تشخیص کښې وغولېږي او له او هامو نه بې فرق ونه کړی شي یابې ببځایه استعما ل کړي نو شعر ببخونده کوي او قیمت بې راټېټوي. ځینې او هام چې ځینو شاعرانو پخپل شعرکښې راوړیدي دومره بې لطفه دي چې سړی ورته شعر نشي ویلی بلکه واهمي کلام بې بللی شي لکه امرأ ٔالقیس چې پخپل یو ه شعر کښې وایي:

اتقتلنی والمشرفی مضاجعی

ومسنونة زرق کانیاب اغوال

مطلب بې دادی چې رقیب به ماڅنګه مړکړي چې زما په خواکښې دیمن مشرفي توره ایښي ده او داسې نیزې راسره دي لکه دغولانو داړې. نو دلته غول او د هغه داړې یو محض وهمي شی دی چې ښا یي بې امرأ ٔالقیس بل څوک ترې ونه وېرېږي. که څوک تخیل بې ځایه استعما ل کړي نوهم ښه نه ښکارېږي مثلایو شاعر دبهار اوپسرلي په صفت کښې ددې په ځای چې شنه چمنونه زیړاو سره ګلان، ابشارونه وستایي اوله تمثیل څخه کار واخلي دتخیل خواته زوروکړي او خیالي شیان تصویروي. یادیوه چاپه مدح اوستاینه کښې دهغه واقعي اوحقیقي صفات پرېږدي او دتخیل په زور ورته خیالي اوصاف پیداکوي او ورپورې ترې بې چې هېڅ حقیقت او واقعیت پکښې نه وي نوداهم په شعرکښې عیب باله شي او دخیا ل ببځایه استعما ل بلل کېږي.

تمثیل

تمثیل دې ته وایي چې شاعر او ادیب یومضمون یایو معنی داسې بیان کړي چې اصلي صورت بې سترګو ته ودرېږي. تمثیل هم په شعرکښې یو اساسی جزګڼل کېږي او زښت ډېر اهمیت لري. ارسطو وایي چې شعرپه تمثیل او محاکات ولاړدی نو که په کوم کلام کښې داشی نه وی هغه شعر نه بلل کېږي د همدې لامله پخپل کتاب الشعر کښې لیکي، چې یو له هغو شیانو څخه چې انساني غرایزبلل کېږي دتقلید حسن او د تمثیل ذوق دی نو هر کله چې شعر هم یوډول نقل اوتمثیل دی دانسان په طبیعت اړومرو اثرکوي او انسان ورځنې خوند و حظ اخلي نو دارسطو په نظر یه د شعر دتاثیر سبب تمثیل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شعر چې له تمثیل نه په کښې کاراخستل کېږي هغه ډیوه رسم مثا ل لري چې باید دموضوع دقیق نکات په نظرکښې ونیو ل شي او له اصل سره مطابقت ولري.
په تمثیلي شعر کښې کله دشعر موضوع یوه منظره یا واقعه وي او کله د احساساتو او تمایلا تو تمثیل په نظرکښې وي.
په دغه وروستی حصه کښې شاعرله رسام څخه موفق دی او ځینې نفسي کیفیات شته چې په رسم کښې نه راځي او په شعرکښې راځي.
ځینې تمثیلي اشاردي چې شاعر په کښې له تخیل څخه هم ډېر کاراخلي مګرپه ځینو کښې یوازې تمثیل وي او له تخیل نه هېڅ کارنه وي اخستل شوی.
په ځینو مواردوکښې دشعرلوی صفت همداوي چې تثمیل ښه قوي وي او حقیقت په نظرکښې ښه مجسم شي.
دتمثیل په باب کښې دشعرښه نمونه که ګورئ نو دښاغلی رښتین دباغ نندار ه وګورئ چې دکابل مجلې په (۱۷۲) ګڼه کښې نشرشوی او د تمثیل پوره اقتدارپه کښې معلومېږي.
دتخیل زور او قوت که په پښتو اشاروکښې لټوئ نو دښاغلی خادم په اشعار کښې ېې ښې ښې نمونې شته. داحساساتو او عواطفو صدق او تجلي دښاغلی بینواپه ((بې وزلی شرق)) کښې وګورئ چې دشاعر دزړه درد او رښتیانی تاثرپه کښې له ورامعلوم دی او په همدغه شی، دې شعر لورقیمت پیداکړ ی دی.

ددې بحث خلاصه

دشعر او ادب اصلي عناصر او اساسي اجزا دمعنویت په لحاظ دادي:
عاطفه، احساس، خیا ل، تمثیل. نوپه هرشعر کښې چې دغه شیان یا یوله دغو څخه موجودوي، هغه شعر دی اوپه انسان باندې اثرکوي په کوم شعر کښې چې دغه شیان نشته او یوازې رنګین الفاظ اوشعري صنعتونه په کښې دي هغه لکه یو تش ښایسته لستونې داسې وي او کوم حقیقي کیف پکښې نه لیدل کېږي او نندار ه به ېې کوی مګر څوک چې په شعر او ادب کښې کومه معنی لټوي هغه پرې نه قانع کېږي او یوله دغو معنوي اجزاؤ او عناصرو څخه پکښې غواړي.
دپښتو اشعارو ته چې سړی ګوري او دصنعت اومعنی په لحاظ په کښې غورکوي معلومېږي چې صنعت ته په ضمني نظر کتل شوی او د معنی لور ته زیاته توجه موجوده ده یعنې ضرور پکښې یا نور عواطف او احساسات وي یا یوعالي تخیل او لوړه مفکوره پکښې لیدل کېږي یا له ښه تمثیل او تصویر څخه پکښې کاراخستل شوی وي.
اوځینې اشعار خولا داسې وي چې دغه ټول معنوي مزایا اونیګنې پکښې سړی مومي اودبلیغ او عالي ادب ښې نمونې یې ګڼلی شو.(۱)

عامیانه بلاغت

څوکاله دمخه دیوه لوی سړي په مجلس کښې دغروخلکو په پوهه اوهوښیارئ خبرې کیدې دې سړي چې دهیواد په یوه غرنی حصه کښې دیوه سترحاکم په حث شپې ورځې تېرې کړې وې هغه خلک ېې ډېر زیات ستایل او مکرربه ېې ویل چې دوئ په خبر و له هرچانه ښه پوهېږي خوکه څوك له دوئ سره ددوئ په ژبه وغږېږي او مفاهمه ورسره وکړي.
په همدې غرو رغوکښې داسې خلق شته چې سړی ېې خبروته حیران پاته کېږي او دتعلیم له خاوندانونه ېې په ویناکښې څه فرق نه لیدل کېږي.

(۱) د ښاغلی (مجروح) (بینوا) ، (خادم) (رښتین) اشعار ددې خبرې تصدیق په ښه شان کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابحث لا نه وقطع شوی چې دهماغه ځای څوتنه تورږیږي او سپین ږیرې راغله او دمجلس خلک ددوئ او ضاعو او خبروته دتېربحث په اثر کښې نښه متوجه شوه چې ودرې دوئ څه وایي؟ اوځنګه ګډېږي؟ دوئ دخپل دغه حاکم له څه مودې مفارقت څخه چې درنځورتیا په اثرکښې پښې شوی و خپل خپګان ښکاره کړ او بیاېې خواهش وکړچې که صحت ېې نښه وي ببرته ورشي او ددوئ اداره پخپل لاس کښې ونیسي مګر دامقصد ېې په دې ډول اداکړ چې زمور په ملک کښې مشهوره ده چې په یوه غره کښې که تر (۷) کالو پورې دسړي غږ وانه وریدل شي دهغه غره ماران ښاماران کېږي او پخپل مینځ کښې یو له بله سره خوري نوکه ستاسې غږ هلته نه وي له مور نه بل شی جورېږي او یو د بل غوښې خورو.

دې خبرې په مااثر وکړاو زه ېې دې لورې ته ملتف کړم چې عام خلک اوهغه کسان چې په تورو ټکو نه پوهېږي او دفصاحت وبلاغت نوم ېې هم نه دي اروېدلي پخپله وینا کښې دبلاغت خاوندان دي او په خبروکښې ېې شعري او ادبي کیف لیده شي.

وګورئ دغه سړی له یوه ادبي منطق او تمثیل اوتشبیه نه څومره ښه کار واخیست اوخپل مقصد اومطلب ېې دبلاغت له اصولو سره سم داسې اداکړ چې دخپل مراد کنه او انتهاېې حد ته ورسیده چې دیوه مقصد همدغه راز بیان بلاغت اوویونکی ته ېې بلیغ ویل کېږي.

که څوک د پښتنو په جرګو اومرکوکښې ناست وي او ددوئ خبرې ېې اوریدلی وي هغه ته به په عامیانه محاوروکښې دغسې ډېرې نمونې یادې وي او دابه ورته معلومه وي چې پښتانه پخپلو مرکوکښې هروخت له دغسې ښوښو تمثیلو اوملي روایاتو کاراخلي، دخپل مقصد دپاره لومړی یوموافق تمثیل اوادبي استدلال پیداکوي بیا خپله خبره پرې سپروي. ددوئ دبلاغت زور او قوت په همدغو تمثیلو او روایاتو یا متلونو کښې وي او تشبیهات او استعارې ېې هم خوراقوي وي، هغه څوک چې په مرکو کښې دخبروحق لري اودملي مجالسو خطیبان او بلغاً بلل کېږي دخپل مقصدله شروع نه دمخه یوحکایت کوي یاله ملي روایاتو او عنعناتو څخه دخپل بیان دپاره یو ښه تمهید پیداکوي وروسته بیاخپل مقصدته راځي اوخپل مطلب بیانوي نوپه دې صورت کښې ددوئ وینا دومره قوت مومي چې څوک ورځني انکارنشي کولی اوهر څوک ېې په معقولیت باورکوي که څوک په دې مجلس کښې ددوئ دخبرې تردید کوي او مخالفه نظریه قایموي هغه مجبور دی چې دده دمدعا په خلاف به یو قوی تمهید اوحکایت پیداکوي اوخپله خبره به قوي ښئی، په دې وخت کښې نویوه ادبي مبارزه شروع او دمیدان وړلو دپاره زیات فصاحت او بلاغت په کاردی. مګر هغه بلاغت چې عوام پرې پوهېږي اوپه عامیانه ادب کښې ځای لري . په همدغه قوت دمرکو مشران اووکیلان غټې غټې خبرې اواروي او هرڅوک پخپل قوي منطق او ادبي استدلال قانع کوي. دپښتنو دمشرۍ راز هم په همدې کښې دی چې سړی باید له ملي عنعناتو او روایاتو ښه خبر وي هغه خبرې چې دوی پرې قانع کېږي او هغه استدلال چې ددوی په افکارو او روحیاتو قوي اثرلري ځانته معلوم کاندې دغه راز خبرې ښائي چې مور اوتاسې ته هېڅ ښکاره شي مګر په عامه طبقه ډېر اثر کوي. په ځینو مجالسو کښې چې زه ناست وم او هلته دپښتنو دروغې داصولو پوهان راټول شوي و، ډېر ځله مې په داسې مواردو کښې چې خلک به ېې دخپلو عزیزانو احترام ته رابلل او دابه ېې ورته ویل چې خپل کام او خپلو عزیزانوته په سپکه مه ګورئ .

یو د بل عذر قبلوئ او ننواتو ته په درنه سترګه ګورئ. د یوه منلی او مسلم دلیل په ډول به ېې ویل چې لوخې د خپل کام سپکه غوښته سر ېې په دریاب کښې وچ شو. دې خبرې به خلک ډېر متحسس کړه او زیات تاثیربه ېې وکړ، زه ددې خبرې په سر و بر نه یم خبر چې عنعنوي اصل اواساس به ېې څه وي؟ مګرلو خې چې ګورم رښتیا په اوبو کښې ولاړې وي او سرونه ېې وچ وي. نوداخبرې که څه هم څه اصل او حقیقت ونلري تاثیر خولري او له یوې ډېرې صحیح فلسفې نه په عوامو باندې زیات اثرکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څوک غواړي چې خپل مخاطب او اوريدونکی دخپلو خبروله تاثير لاندې راولي نوبايدله هغه سره داسې وغږږي چې منطق اوادب ېې په هغه تاثيروکړي، تشبيهات او استعارات تخيل او تصوير، استدلال اواستشهاد ېې دهغه له فکراو ذوق سره سم وي او په نظرکښې ېې له مسلماتو څخه وي.

زمور ادبأ اوشعرأ بايد دې خواته ملتفت وي اوپه خپل شعر اوادب کښې له عاميانه بلاغت نه چې دعوامو په ويناؤ، متلونو، روايتو،قصو اوافسانو کښې ځای لري پوره کارواخلي، په هغو تشبيهاتو او استعارو خپل کلام رنګين کړي چې دوئ ورسره اشنادي اوپرې پوهږي چې زمور ادب هم ملي رنګ پيداکړي او دملت په ذوق برابر شي.

دپښتولنډی او چاربيتې چې په هر چانښې لګږي او عمومي مقبوليت لري يو سبب ېې همدغه دی چې له عاميانه بلاغت نه پکښې کار اخستلی شوی او کلمات وتعبيرات داسې دي چې عام خلق پرې نه پوهيدلی شي او هېڅ نا اشنايي پکښې نه ګوري وينا ېې هم دحا ل له مقضا سره سمه وي او له حيات سره پوره تطبيق لري. دمثا ل په ډول به يوځولنډی هم راوړو.

دپښتو څولنډی

کله چې مور کو چيانی لنډی او دکو چيانو ټپې اورو پوهږو چې دالنډی دکوچيانو له حا ل او حيات سره څومره اتصال لري، او ددوی حياتي وضعيت څنګه نه تصويروي لکه دالنډی:

اوښانو بيا غاړې کړې کړې
چې پرې سپرې دي سپينې خولې زېر پېزوانونه

که چاکله دکوچيانو روانې کډې ليدلی وي چې په اوښانو باندې پښتنې پېغلې سپرې وي او اوښان يو خوابله خواغاړې کړوي او ترشا ګوري هغه ددې لنډی په بلاغتي کيف نه پوهيدلی شي چې دلته ويونکی څه شاعرانه او ساحرانه مهارت خرڅ کړی دی چې له يوې خوادغه منظره اووضعيت ډېرنه تمثيلوي او له بلې خوادې خبرې ته هم تلميح او اشارت کوي چې اوښان هم ددغو پېغلو دښايست او جما ل احساس کوي او ددوی نندارونه مخ راګرځوي.

په دغسې مواردو کښې چې مطلب ددغو پېغلوستاينه ده ښايي چې ډېر تعبيرات پيداشي مګر هر تعبير به دکوچيانو له حال او حيات سره دغومره موافق نه وي او نه به په کښې دغومره بلاغت موجودوي.

په يوه بله لنډی کښې يوه کوچی پېغله خپل اشناته وايي:

تردې خروړی سپی راتېرشه
تردې ملالې خولې به زه درتېره شمه

په دې لنډی کښې يوشرط اوتعليق ليدل کېږي چې بايد مين ېې پر ځای کړي او دملالې خولې په مقابل کښې يوګران کارقبو ل کړي چې هغه له خروړی سپې څخه تېريدل دی. په دې ځای کښې البته ډېر مشکل شرطونه پيداکيده چې بايد په مين تحميل شوی واى مګر دکوچيانو له حا ل اوژوند سره به ېې دغومره موافقت نه درلود لکه چې داشرط ېې لري.

يوه کوچی پېغله بايد هر څوک له خپل خروړی سپني څخه وډار کړي او خپل سپی لکه ليوه يازمری خلکوته وښئی دلته ټوپک يا توپونه يا ډول له حيات سره مناسبت اوموافقت نلري او نه دغه ادبي لطف پکښې شته چې دخروړي سپې په لفظ کښې موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادهمدغه لفظ اثردی چې ځینې دتصوف خاوندان له دې لنډۍ نه دحقیقت په نامه یوه بله معنی اخلي او وایي چې خروړی سپی نفس دی اوله دې نه تېریدل خدای ته رسیدل دی. که دلته توپ او توپخانې یادې شوې وای ددغسې تاویل دپاره به هم څه مجا ل نه ؤ او دومره ظرفیت په دې لندۍ کې نه پیداکیده.
ددې لنډۍ په ځواب کښې یو د توري خاوند او توریالی مین خپلې معشوقې ته وایي:

دسپینې خولې تن راته کیده
که دچړو په څوکولاروي دربه شمه

دا هم یوبلیغ تعبیر دی او له ده سره مناسب ایسي ځکه چې د چړو په څوکو تېریدل انتهایي مشکلات قبلول دي اوسړی پوهېږي چې ددغسې سختې لارې یون دومره ګران دی چې له خروړو سپو تېریدل ورته هېڅ دي او څوک چې داقبلوي هغه په خروړو سپیو هم نه ایسارېږي.
که سړی په شعر و ادب کښې نه غور وکړي ددې فن ټوله ساحري په یوه نه او بلیغ تعبیر کښې مضمره ده که څوک د خپل مقصد لپاره یو قوي اولطیف تعبیر ومومي چې مبتذل اوپیکه نه وي دې سړي په یقین سره د شعر او ادب حق په ځای کړی او دبلاغت سکه ېې قایمه کړي ده. په دې تعبیر کښې دانه ده لازمه چې اړومرو به په کښې اغراق اومبالغه وي بلکه لازمه ده چې لطف اوملاحت او حسن به په کښې وي اویو نوی تعبیراو نه تصویربه ورته ویل کېږي لکه په دې لنډۍ کښې:

مخ په مړوند کله پټېږي
ظالمه یاره سلامي ولاړه یمه

وګورئ دلته یوازې یونه تصویر اونه تعبیر په سړي اثرکوي. داد حیاناکو پېغلو عادت دی چې منګی به ېې په اوږه وي او ګودرله به ځي نو چې څوک نارینه په مخه ورشي خپل مړوند مخې ته نیسي او درېږي په دې وضعیت نایې چې کوم اشنا متاثر شوی وي اوخه ګله ېې ورلېږلی وي نو دا ورته وایي چې زه تا ته سلامي ولاړه یم هسې نه چې خپل مخ پټوم ځکه چې مخ په مړوند نه پټېږي رښتیا وایي لمرچاپه ګته نه دی پټ کړی دابه دسلامي په وضعیت ولاړه وي.
په یوه بله لنډۍ کښې یومین د خپلې لیلیٰ په پوزه سره نتکۍ ګوري اوسپینې خولې ته ېې زړه کېږي نو خپله ارزو په دې ډو ل ورته څرګندوي:

ستاپه نتکۍ کښې شیطان ناست دی
هره شیبه مې ستا خولګۍ ته لمسوینه

دا خو معلومه خبره ده چې دی په چل کښې ورځنې خوله غواړي مګرکه ورته ووایي چې خوله راکړه یامې ستا خولي ته ډېر زړه کېږي دابه یوه بې لطفه غوښتنه وي اوشعر به نه وي نو دا د شاعر کار دی چې په دې خبره کښې خوند پیداکړي او شعر ورځنې جوړ کاندي نو اول نتکۍ ستایي بیا پکښې شیطان کښنوي، وروسته تردې نو ورته وایي چې ستاله خپله کوره دي چې ماپه کراره نه پرېږدي او ستا خولګۍ ته مې لمسوي نایي چې خبرې دشعري سحرپه مرسته په هغې اثرکړی وي او هغې هم ویلې وي:
دسپینې خولې واک مې درکړی.....

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتوکښې اکثره لنډۍ داسې وي چې دغه راز نازکي او باريکي هم پکښې نه وي اونه له دغسې پيرايونه پکښې کاراخستل شوی وي مګرپه زړه خوړې لګي اوښه لطف لري لکه چې يو مين خپلې مينې ته وايي:

که دنيايي شرمونه نه واى
تابه منګى ووړ زه به تش درسره تلمه

دالنډۍ څومره ساده ده چې هېڅ صنعت هېڅ تخيل پکښې نشته او بې له تشو تللو هغه هم هله چې دنيايي شرم نه واى نور څه نه لري مګر مينه او محبت پکښې ځاى لري او دعاطفې ترجماني کوي، نو دمحبت په لاره او دمينې دپاره تش تګ بلکه دتګ ارزو هم لطف لري اوپه زړه اثرکوي.
په يوه بله لنډۍ کښې يو عاشق خپلې معشوقې ته پيغام استوي چې زه ستاد خولګۍ په اميد درځم اوپه هرقيمت چې وي غواړم بې نووايي:

که مې اجل ستا په خولګۍ وي
سبا کفن په سرټرم تاله درځمه

په دې لنډۍ کښې هم دتشبيهاتو اونازکخيالۍ څه رنګ نشته مګررنګ بې څه کوې خوند بې ګوره! دخپلې محبوبې برجل ته به ډېر خلک په مختلفولارو تللى وي خوپه دغه ډول چې ددې لنډۍ خاوند اوويونکۍ ورځي بل څوک به نه وي ورغلى. هرڅوک چې چېرته ځي اوسفر کوي نودلارې توښه اودسفر سامان له ځانه سره اخلي مګردى کفن په سرټرې او روانېږي دا تګ شاعرانه تګ دى چې بې له شاعره دبل چاورته نه پام کېږي او ده به هم له پتنګه زده کړى وي.
دمينې او محبت خبرې که هر څومره ساده او بې ساخته وي هغومره ښې وي په يوه لنډۍ کښې يومين خپلې مينې ته دکور ورانۍ ښېراکوي او ورته وايي:

کور دې نژدې ديدن دې لرې
ديوا ل دې رنګ شه چې وريادې ووينمه

مګرسړى پوهېږي چې دا ښېرا له مينې اومحبته دى اوپه دې ښېراو کښې عشق او محبت مضمر دى داهم هماغه شان ښېرادى لکه چې يوه مينه خپل مين ته وايي:

ټوټې ټوټې په تورو راشې
چې پرهارونه دې ګنډم خوله درکومه

نوکوم زخمونه چې دغسې ملهم پيداکوي سړى به پرې ولې نه خوشحالېږي او ولې به دغسې ښې دعا ګانې ښېرابولي؟ رښتيا هم داده چې دمينې اومحبت خبرې ډېرې خوړې دي که دا خبره هرڅومره مکرره شي بد مه وړئ ځکه چې مينه په همدغو مکررو توصيفونو ارزي.
په کومه خبره کښې چې د مينې او محبت جلوه وي هغه که په هرعبارت وي شعر دى او همدغسې خبروته شعر ويل کېږي.
يوه معشوقه بې له کومې تشبيه اواستعارې خپل مين ته وايي:

سترګې مې تاته تورولې
چې ته رانغلې په سالو بې پاکومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک چې په مینه اومحبت پوهېزي او دشعر حقیقت او هویت ته رسیدلی وي هغه به دا لنډۍ هېڅکله هېره نه کړي او دلوړو اشعارو نمونه به ېې وګڼي، ځکه چې دعشق او محبت په عالم کښې چاته سترګې تورول اود هغه دنه راتلو په سبب ېې ببرته پاکو ل ډېرلوړ قیمت لري.

یو بل ځای یو ارمانجن مین وایي:

زما جانان دې راسره وي

په مادې تیرې دمیرو را چلوینه

سړی چې ګوري ډېر خلک وینې چې دپیسو دپاره تیرې چلوي او څوک ورته هېڅ نه ملتفت کېږي مګر یومین چې د خپل جانان دوصا ل په مقابل کښې تیرو چلولو ته تن ږدي، ددې باراوړی تیرې دعشق اوشعر په مانۍ کښې لکېږي او یو یادګار ورځنې پاته کېږي.

((پای))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ADABI BAHSUNA

جرمني ۲۰۱۱ میلادي کال
www.ulfat.net

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library